

Magtanvendelse

i

folkeskolen

**Rapport udarbejdet af
Center for Ligebehandling af Handicappede
Januar 2005**

Kolofon

Titel: Magtanvendelse i folkeskolen

Forfattere: Center for Ligebehandling af Handicappede / Ane Esbensen og Lene Maj Pedersen

Udgiver/forlægger: Center for Ligebehandling af Handicappede

Ansvarlig institution: Center for Ligebehandling af Handicappede

Copyright: Center for Ligebehandling af Handicappede

ISBN 87-91223-67-9

Rapporten kan rekvireres ved henvendelse til:

Center for Ligebehandling af Handicappede

Bredgade 25, Skt. Annæ Passage opg. F, 4.

1260 København K

Telefon: 33 11 10 44

Teksttelefon: 33 11 10 81

Fax: 33 11 10 82

E-mail: clh@clh.dk

Hjemmeside: www.clh.dk

Rapporten findes også på www.clh.dk

Gengivelse er tilladt med tydelig kildeangivelse

PROLOG	5
HVAD SIGER LOVGIVNINGEN?.....	5
CENTRETS UNDERSØGELSE	6
CENTRET ANBEFALER	8
INDLEDNING	10
HVORDAN SKAL MAN FORSTÅ BEGREBET MAGT?	11
FOLKESKOLENS REGLER FOR BRUG AF MAGT.....	11
HVAD FORSTÅR SKOLERNE VED BEGREBET MAGT?.....	11
MAGTANVENDELSE ER IKKE ALTID ENSBETYDENDE MED BRUG AF MAGT.....	12
AMTERNES DEFINITION AF MAGT	13
ER DER BRUG FOR AT ANVENDTE MAGT I DAGLIGDAGEN?	14
HAR MAN DRØFTET SPØRGSMÅLET OM MAGTANVENDELSE PÅ SKOLEN?	16
FINDES DER RETNINGSLINJER PÅ SKOLEN FOR, HVORNÅR DER MÅ ANVENDES MAGT OVER FOR ELEVERNE?	17
RETNINGSLINJER SET I ET AMTSLIGT PERSPEKTIV	17
MUNDTLIGE ELLER SKRIFTLIGE RETNINGSLINJER?	18
ER RETNINGSLINJERNE ANVENDELIGE I PRAKSIS?.....	18
ER DER I DET DAGLIGE VIRKE BRUG FOR AT FÅ PRÆCISERET, HVORNÅR DER MÅ ANVENDES MAGT OVER FOR ELEVERNE?.....	18
SKAL BRUG AF MAGT INDBERETTES?	19
HAR AMTERNE KRAV OM INDBERETNINGER AF BRUG AF MAGT?.....	19
ORIENTERES FORÆLDRENE VED ANVENDT MAGT OVER FOR ELEVEN?	19
HVAD GØR SKOLELEDEREN/AMTET/ANDRE VED INDBERETNINGERNE?.....	20
HVORDAN ARBEJDER SKOLEN VIDERE MED MAGTANVENDELSESSITUATIONER?	21
”RIV OG KRADSSKEMAERNES” BETYDNING	22
ER DER MULIGHED FOR AT TALE OM TINGENE?	24
MERE UDDANNELSE – MINDRE MAGT?	25
SKAL LÆRERUDDANNELSEN INDEHOLDE VIDEN OM FORSKELLIGE FORMER FOR FUNKTIONSNEDSÆTTELSER?.....	25
SANKTIONER	27
AMTER.....	27
SKOLERNE	27

KONKLUSION.....	28
DEFINITION AF MAGT.....	28
INDBERETNING AF BRUG AF MAGT.....	29
PROCEDURE VED BRUG AF MAGT.....	29
MAGTANVENDELSE DISKUTERES PÅ SKOLERNE.....	29
BEHOV FOR UDDANNELSE OG FLERE RESSOURCER.....	30
ANBEFALEDE INITIATIVER.....	31
BILAG	33
UNDERSØGELSENS OPBYGNING	33
SPØRGESKEMAUNDERSØGELSE.....	33
FOKUSGRUPPE	34
MØDE MED FORÆLDREPRÆSENTANTER	35
BREV TIL UNDERVISNINGSMINISTEREN.....	35
LOVGIVNING	37
REGLER OM FORANSTALTNINGER TIL FREMME AF GOD ORDEN I FOLKESKOLEN.....	37
REGLER OM SPECIALUNDERVISNING.....	38
BAGGRUND OM LÆRERUDDANNELSEN OG UDVIKLINGEN PÅ DET SOCIALE OMRÅDE.....	40
LÆRERUDDANNELSENS BETYDNING	40
MAGTDEFINITIONER PÅ DET SOCIALE OMRÅDE.....	40
ANALYSE AF PRAKSIS	42
AMTER.....	42
AMTERNES EGEN UNDERSØGELSE.....	45
SKOLER	46
LITTERATUR:	61

Prolog

Artikel fra Status over udviklingen i ligebehandlingen af handicappede 2004

I januar 2003 fastholdt to lærere en urolig og skrigende elev på gulvet og satte tape for munden af eleven. Sagen blev meldt til politiet, og i januar 2004 fastslog Venstre Landsret, at den konkrete episode ikke var en overtrædelse af straffelovens § 244 om vold.

Man kan spørge, hvad der så var tale om? Er hændelsen et enkeltstående tilfælde, eller er magtanvendelse en del af dagligdagen på folkeskolerne?

Center for Ligebehandling af Handicappede har forholdt sig stærkt kritisk til det, der skete på den pågældende skole. Der er tale om en meget ubehagelig enkeltsag, men den rejser samtidig en yderst principiel problemstilling omkring magtanvendelse og regulering af magtanvendelse i folkeskolen.

Centret har derfor i samarbejde med Børnerådet set nærmere på, hvordan hverdagen i forhold til magtanvendelse ser ud på landets specialskoler og folkeskoler med centerklasser. Det har vi dels gjort via en spørgeskemaundersøgelse til skoler, hvor der gives vidtgående specialundervisning, dels gennem fokusgruppemøder med skoleledere og forældrerepræsentanter. For at begrænse undersøgelsen har vi valgt kun at spørge til problemstillingen på skoler, hvor der gives vidtgående specialundervisning, men flere af deltagerne i undersøgelsen har fortalt, at problemstillingen er lige så relevant i den "almindelige" folkeskole. Da amterne har ansvaret for den vidtgående specialundervisning, er amterne derudover også blevet spurgt om, hvordan de i praksis forholder sig til problemstillingen.

Trefjerdedele af respondenterne oplyser, at de i hverdagen oplever situationer, hvor det kan være nødvendigt at anvende magt. Samtidig viser undersøgelsen, at det er svært at definere, hvad man skal forstå ved begrebet "magt" – meget afhænger af den konkrete situation. Der er et behov for at sætte gang i en proces, så det på skolerne bliver mere synligt, hvad der sker i hverdagen. Først ved at tale om problemstillingen kan der arbejdes med forslag til ændringer. Heldigvis er der på en del skoler allerede gang i en sådan proces. Men det er samtidig vores oplevelse, at det på andre skoler er et meget følsomt emne, fordi lærerne kommer til at opleve diskussionen om magtanvendelse som kritik af deres måde at løse opgaverne på.

Undersøgelsen peger på, at der er behov for bedre uddannelse af lærerne. Knap trefjerdedele af respondenterne mener, at en del af magtanvendelsen kunne undgås, hvis lærerne var bedre uddannede til at forebygge de kritiske situationer. Samtidig giver respondenterne udtryk for, at skolerne ikke har tilstrækkelige midler til at tilbyde den nødvendige undervisning af lærerne.

Hvad siger lovgivningen?

Reglerne om brug af magt fremgår af bekendtgørelsen om foranstaltninger til fremme af god orden i folkeskolen samt den tilhørende vejledning. I regelsættet defineres begrebet "magt" ikke nærmere. Det fremgår af bekendtgørelsen, at der *ikke* må anvendes *legemlig straf*. Der er dog åbnet mulighed for at *anvende magt i nødvendigt omfang*, hvis elever øver vold mod andre eller ødelægger eller beskadiger ting. Når der *anvendes magt i nødvendigt omfang*, forudsættes det, at der skal foreligge en overhængende fare for eller påbegyndt overgreb fra elevens side, som det ikke er muligt at hindre eller standse på anden måde. Bruges magtanvendelsen sådan, at den åbenbart går videre end nødvendigt

for at stoppe overgrebet, eller sættes den først ind, efter overgrebet er stoppet, er det en overtrædelse af bekendtgørelsen, fordi indgrebet så får karakter af legemlig straf.

Vi har spurgt undervisningsministeren, om der er forskel på definitionen af ”nødvendig magt” i en ”almindelig” folkeskole og i en specialskole. Ministeren har svaret: *”Jeg skal bemærke, at reglerne om ”nødvendig magt” er de samme for alle folkeskoler, men jeg må gøre opmærksom på, at det altid vil bero på et vist skøn, hvad der er ”nødvendig magt” i den konkrete situation.”*

Centrets undersøgelse

Definition af begrebet magt

Der er således ikke megen hjælp at hente i regelsættet omkring definitionen af begrebet ”magt”, da det altid vil afhænge af et konkret skøn. Man kan definere og opdele begrebet ”magt” på mange forskellige måder. Der kan fx være tale om synlig og usynlig magt, fysisk og psykisk magt eller som nogle af respondenterne gør ”lovlig” og ”ulovlig” magt, hvor den ulovlige magt er den, der ligger ud over det, regelsættet om fremme af god orden i folkeskolen giver ”tilladelse” til.

I undersøgelsen defineres begrebet ”magt” heller ikke. Men i undersøgelsens indledning har vi oplyst en række situationer, i hvilke vi beder respondenterne tage stilling til, om der er tale om magtanvendelse. Der er enighed blandt respondenterne om, at enhver fysisk fastholdelse af eleverne er ensbetydende med brug af magt. Fastholdelse karakteriserer også mange af de eksempler, som respondenterne selv oplyser som eksempler på brug af magt. Her nævnes fx: *”Når man forhindrer en ophidset elev i at forlade lokalet”, ”Når vi fysisk forflytter eleven mod dennes vilje” eller ”Fastholdelse af elev, som på grund af voldsom eller truende adfærd er til fare for andre elever/voksne”.*

Disse eksempler handler kun om den fysiske magtanvendelse, men mange respondenter nævner, at der også kan være tale om psykisk magtanvendelse. De nævner fx brug af ironi, hånlig tale eller tale, der (bevidst) går over elevens forstand, eller nedsættende tale til/om eleven fra lærerens side.

Mange giver udtryk for, at ”brug af magt” i nogle situationer er ensbetydende med, at der ydes omsorg over for eleven eller elevens omgivelser. Ifølge respondenterne vil nogle elevers funktionsnedsættelse netop være karakteriseret ved, at de ikke selv har overblik over egen læring og derfor har brug for den særlige form for omsorg. Flere forklarer, at eleverne er uden verbalt sprog og samtidig ikke forstår en verbal irettesættelse, hvilket gør, at man er nødt til at anvende fysisk kontakt. En fortæller, at læreren af og til på grund af afmagt kommer til at råbe af eleverne, men samtidig giver respondenterne udtryk for, at det ikke er en særlig konstruktiv måde at forholde sig til problemerne på. En respondent skriver, at *”svarene er afhængige af, hvilke elever det handler om”.*

Erfaringer fra det sociale område

Diskussionen omkring grænsen for magtanvendelse og omsorg kender vi fra det sociale område. Her har der siden servicelovens vedtagelse i 1998 været en lang debat om grænserne for magt og omsorgsudøvelse over for voksne, som på grund af et handicap ikke kunne overskue deres egen situation. Områdets praksis har specielt været diskuteret i forbindelse med udformningen af regelsættet om brug af magt over for voksne med psykiske funktionsnedsættelser.

I det første nye regelsæt efter servicelovens vedtagelse blev adgangen til at bruge fysisk magt stort set reserveret til situationer, hvor personen er til fare for sig selv eller andre. Mange, både ansatte og pårørende, var glade for den præcisering, selv om det betød, at en del situationer, hvor der tidligere blev brugt magt, nu måtte tages op til revision. Konsekvensen af reglerne blev, at man ikke kunne bruge fysisk magt i den daglige omsorg, herunder også ved fx tandbørstning og i badesituationer. Mange ansatte og pårørende mente af den grund, at forbuddet mod magt førte til omsorgssvigt. Siden er reglerne lempet en smule, så det ”undtagelsesvis for en afgrænset periode” kan besluttes, at en person må fastholdes, ”hvis dette må anses for en absolut nødvendighed for at udøve omsorgspligten i personlige hygiejnesituationer”. Der skal samtidig arbejdes målrettet mod, at denne form for magtanvendelse i fremtiden kan undgås.

Svarene fra skolerne, der deltog i undersøgelsen, tyder på, at der nogle steder er en tilsvarende forståelse af magt i forhold til pædagogik på skoleområdet. Ligesom der på det sociale område har været mange diskussioner om, hvad der er pædagogik, og hvad der er magt – hvor går grænsen fra pædagogiske argumenter til overtalelse ved brug af psykisk magt – vil der inden for skoleområdet være diskussioner af, om og hvordan konkrete situationer bedst kan tackles ud fra en pædagogisk vinkel, så man undgår brug af magt. På skoleområdet kunne man måske bruge erfaringerne fra det sociale område som inspiration til større åbenhed om, hvad der foregår på skolerne, og til hvordan man eventuelt kan ændre praksis og få mindre behov for at bruge magt i skoledagen.

Indberetning af brug af magt

De fleste kan formentlig blive enige om, at magt som udgangspunkt ikke må anvendes. Spørgsmålet er derfor, hvordan brug af magt minimeres, så der kun anvendes magt i de situationer, hvor brug af magt er den eneste løsning for at forhindre, at eleven forvolder skade på sig selv eller sine omgivelser. Centret mener, at udgangspunktet må være, at man bliver opmærksom på de situationer, hvor der anvendes magt, og derfor forsøger at analysere situationen nærmere. Hvad skete der egentlig? Kunne den kritiske situation være undgået?

For at skabe åbenhed omkring diskussionen af magtanvendelse i folkeskolen må der fastsætte en indberetningspligt. Den skal sikre, at læreren hver gang, der har været anvendt magt over for en elev, indberetter magtanvendelsen til skolelederen. Igen kan det være et problem, at det er svært at definere, hvornår der har været anvendt magt. Undersøgelsen peger netop på, at noget af det svære i problemstillingen kan være, at det er op til den enkelte person at vurdere, om en given handling skal indberettes. Er der eller er der ikke anvendt magt? Det er derfor vigtigt, at der samtidig med indberetningspligten tages stilling til, hvilke situationer der skal omfattes af indberetningspligten.

Der er ikke på alle skoler en praksis for indberetning af brug af magt, og langt fra alle amter har retningslinjer for indberetning af brug af magt.

To forskellige situationer ser i dag ud til at give anledning til indberetninger:

- Læreren vurderer, at der er anvendt magt over for eleven
- Eleven har anvendt vold over for læreren. Der udfyldes arbejdsskadeanmeldelse.

Undervisningsministeren har på baggrund af en undersøgelse, Amtsrådsforeningen har foretaget, henstillet til amterne, at de skal udarbejde retningslinjer for indberetning af brug af magt. Ministeren definerer ikke nærmere, hvad man skal forstå ved magt, og der er heller ikke retningslinjer for, hvordan indberetningerne skal se ud. Centret har efter-

følgende kontakten amterne telefonisk for at få oplyst, hvordan amterne har udformet retningslinjerne.

Behov for retningslinjer ved brug af magt

Fordi begrebet ”magt” er svært at definere, kan man forestille sig, at det i hverdagen ville være en hjælp, hvis skolen havde retningslinjer for, hvornår der er tale om anvendelse af magt over for eleverne.

Centrets undersøgelse viser, at langt fra alle skoler har udarbejdet retningslinjer for, hvornår der må anvendes magt over for eleverne. Meget tyder på, at det er vigtigt med en tydelig og klar formidling af retningslinjerne, idet skolelederen og tillidsrepræsentanten på nogle skoler ikke har den samme opfattelse af, om der findes retningslinjer eller ej på skolen.

Procedurer i forbindelse med magtanvendelse

På nogle skoler og i nogle amter er der retningslinjer for, hvad der skal ske, hvis der er anvendt magt over for en elev. Det er en fordel, at der er en klar procedure for, hvordan situationen skal takles. Desværre viser undersøgelsen, at de procedurer, der findes, ofte er baseret på et skøn og derfor ikke er helt entydige. Skønnet består i, at det altid er en betingelse, at læreren, skolelederen eller amtsforvaltningen vurderer, at den givne situation er en situation, hvor der skal tages de bestemte procedureskridt.

Undersøgelsen viser et generelt behov for at tydeliggøre forskellige procedurer såsom indberetning af magtanvendelse, diskussion af problemstillingen, evaluering af situationen, orientering af forældre etc. Der er endvidere tegn på i undersøgelsen, at skolelederen og tillidsrepræsentanten giver forskellige beskrivelser af, hvordan disse problemstillinger håndteres. Dette kan skyldes, at beskeder om den rette procedure ikke altid er tilstrækkelig tydelige til at blive opfanget.

Hvad sker der med indberetningerne?

Mange af skolelederne giver udtryk for, at det er lidt forskelligt, hvad der sker med indberetningen, da det afhænger af karakteren af hændelsen – *”Hvis eleven er blevet taget i armen, orienteres jeg blot, hvis situationen er mere alvorlig, underrettes forældrene skriftligt eller mundtligt”*. Men det gennemgående træk er, at indberetningerne lægges i elevsagen. Nogle skoleledere drøfter hændelsesforløbet med læreren, og man ser nærmere på, om magtanvendelsen var nødvendig/forsvarlig og giver anledning til at diskutere, hvordan magtanvendelse i fremtiden kan minimeres.

Centret anbefaler

Magt må aldrig anvendes på grund af afmagt, eller fordi det nu er sådan, vi plejer at håndtere en given situation. Det er derfor vigtigt, at der udefra kommer et krav om indberetning om brug af magt og en nærmere beskrevet procedure for, hvordan man på skolerne og i amterne/kommunerne skal håndtere disse indberetninger. Det vil kunne virke som katalysator for en diskussion af, hvordan man får indrettet undervisningen og tilgangen til eleverne på en måde, som vedvarende minimerer behovet for at skulle anvende såvel fysisk som psykisk magt. Det er samtidig vigtigt at arbejde målrettet mod, at behovet for at bruge magt ikke er til stede, eller er til stede i mindst muligt omfang.

På baggrund af undersøgelsen anbefaler centret følgende initiativer, og at disse initiativer beskrives og iværksættes i et samarbejde med interessenterne på området:

Fastsættelse af indberetningspligt

Undervisningsministeren opfordres til at udnytte bemyndigelsen i § 52 i lov om folkeskolen til i bekendtgørelsen om foranstaltninger til fremme af god orden i folkeskolen at fastsætte en indberetningspligt. Indberetningspligten skal sikre, at læreren hver gang, der har været anvendt magt over for en elev, indberetter magtanvendelsen til skolelederen.

Fastsættelse af skriftlige procedureregler for indberetning af magtanvendelse

Undervisningsministeren opfordres til samtidig at fastsætte skriftlige procedureregler for indberetningerne. I disse procedureregler skal bl.a. indgå en orientering til skolelederen samt til forældrene. Der skal være regler om skolelederens pligt til at sørge for:

1. *En konkret stillingtagen til de enkelte magtanvendelsessituationer*
2. *En generel drøftelse af magtanvendelse på skolen.*

Kommuner/amter skal orienteres om registreringerne

Derved opnås et grundlag for at udøve tilsyn og et grundlag for som ansvarlige myndigheder at skabe de bedste undervisningsrammer. Kommuner/amter kan endvidere tage initiativ til generelle drøftelser om magtanvendelse på tværs af skole-, kommune- og/eller amtsgrænser.

Der skal afsættes midler til uddannelse og supervision af lærerne

I forbindelse med supervision er det vigtigt, at forældrene inddrages, da forældrene ofte kender eleven og dennes funktionsnedsættelse bedst.

Indledning

I oktober 2003 afsagde Kriminalretten i Fredericia dom i en sag, hvor to lærere fra Fredericiaskolen¹ var tiltalt for overtrædelse af straffelovens § 244 om vold. Lærerne var tiltalt for at have fastholdt en urolig elev og placeret tape for munden af ham. Dommen gav anledning til en del debat og frustration omkring, hvad der egentlig foregår på folkeskoler med specialundervisning. Var der tale om et enkeltstående tilfælde, eller er brug af magt en del af dagligdagen? Sagen blev anket til Vestre Landsret, der i januar 2004 frifandt de to lærere, men bemærkede, at de handlinger, som lærerne havde foretaget, under andre omstændigheder kunne indebære en overtrædelse af straffelovens bestemmelse om vold, alt afhængig af tapens placering og varigheden af tapens placering over munden. I presseomtalen af sagen blev der omtalt et såkaldt særligt pædagogisk råderum på specialskoler som mulig forklaring på frikendelsen af lærerne.

Denne konkrete sag er baggrunden for, at Center for Ligebehandling af Handicappede i samarbejde med Børnerådet har set nærmere på magtanvendelse i folkeskolens vidtgående specialundervisning. Både Børnerådet og centret er kritiske overfor, hvad der skete på Fredericiaskolen, og meget interesseret i en åben diskussion af, hvordan hverdagen ser ud på skolerne. Er Fredericiasagen en enkelt uheldig sag, eller er der tale om et generelt problem?

Vi har via en spørgeskemaundersøgelse forsøgt at pejle os ind på, hvordan hverdagen ser ud på skoler, der ligesom Fredericiaskolen giver specialundervisning efter folkeskolelovens § 20, stk. 2. Hvor langt rækker det pædagogiske råderum, før der er tale om anvendelse af magt? Vi har spurgt, hvad skolerne forstår ved begrebet magt, og forsøgt at afdække, hvilken grad af opmærksomhed der er på at finde løsninger, som ikke indebærer handlinger, hvor der anvendes magt over for eleverne.

Undersøgelsen er afgrænset til specialskoler og til folkeskoler med centerklasser, der giver undervisning i henhold til folkeskolelovens § 20, stk. 2. Denne afgrænsning har vi valgt, fordi vi blev opmærksom på problemstillingen på en sådan skole, og fordi vi havde en formodning om, at det netop var på disse skoler, at der kunne være et særligt behov for at få præciseret rammerne for det såkaldte ”pædagogiske råderum”. I bilaget til rapporten findes en beskrivelse af undersøgelsens metode og resultater. Det skal kort nævnes, at spørgeskemaet blev sendt til 218 skoler, og undersøgelsen omfatter svar fra 106 skoleledere og 68 tillidsrepræsentanter. Fra 65 skoler har vi modtaget svar fra både skoleleder og tillidsrepræsentant.

Fra flere af respondenterne har vi efterfølgende fået oplyst, at problemstillingen er lige så relevant i den øvrige del af folkeskolen, hvorfor vores henstillinger, som findes bagerst i rapporten, gælder for den samlede folkeskole.

Det skal nævnes, at forældrerepræsentanterne har gjort os opmærksom på, at eleverne også kan udsættes for magt fra andre elever, fx i nogle tilfælde under transporten til og fra skolen. Dette er en problemstilling, som denne undersøgelse ikke belyser.

Ud over skoleundersøgelsen har vi gennemført en spørgeskemaundersøgelse blandt alle amter, hvor vi har spurgt, hvordan forvaltningen forholder sig til problemstillingen omkring magtanvendelse i forbindelse med undervisningen.

Hvordan skal man forstå begrebet magt?

Begrebet magt er meget bredt, og det bliver ikke nærmere defineret i undersøgelsen. Derfor har skolerne og amterne besvaret undersøgelsen ud fra en egen opfattelse af, om begrebet magt omfatter eksempelvis synlig og usynlig magt, fysisk såvel som psykisk magt. I undersøgelsen fokuseres der meget på den fysiske magtanvendelse, men respondenterne gør også opmærksom på, at der på skolerne er problemer med den psykiske magtanvendelse. Denne form for magtanvendelse er dog langt sværere at definere.

Heller ikke i regelsættet om god orden i folkeskolen er begrebet magt defineret nærmere. Regelsættets fortolkning af magt giver anledning til, at nogle respondenter skelner mellem "lovlig" og "ulovlig" magt. Den "lovlige" brug af magt sker i de situationer, hvor magtudøvelsen er ensbetydende med omsorg, og den "ulovlige" magt sker, når regelsættet om foranstaltninger til fremme af god orden i folkeskolen overtrædes.

Undersøgelsen viser, at amterne, som er ansvarlige for den vidtgående specialundervisning, i deres definition af magt er mere abstrakte og henviser til bekendtgørelsen om magtanvendelse i folkeskolen eller til de generelle regler for nødværge.

Folkeskolens regler for brug af magt

Reglerne om brug af magt fremgår af bekendtgørelsen² om foranstaltninger til fremme af god orden i folkeskolen samt den tilhørende vejledning. I dette regelsæt defineres begrebet "magt" ikke nærmere. Det fremgår af bekendtgørelsens § 8, at der *ikke* må anvendes *legemlig straf*. Der er dog i § 8, stk. 2 åbnet mulighed for at *anvende magt i nødvendigt omfang*, hvis elever øver vold mod andre eller ødelægger eller beskadiger ting. Når indgriben efter § 8 anvendes, forudsættes det, at der skal foreligge en overhængende fare for eller et påbegyndt overgreb fra elevens side, som det ikke er muligt at hindre eller standse på anden måde. Det fremgår af vejledningen, at udstrækkes magtanvendelsen således, at den åbenbart går videre end nødvendigt for at bringe overgrebet til ophør, eller sættes den først ind, efter at overgrebet er ophørt, vil der foreligge en overtrædelse af § 8, stk. 1, fordi indgrebet derved får karakter af legemlig straf.

Hvad forstår skolerne ved begrebet magt?

For at få en fornemmelse af, hvad man på skolerne forstår ved begrebet "magt", har vi i spørgeskemaet oplyst nedenstående situationer og bedt respondenterne tage stilling til, om de oplyste situationer er brug af magt.

Besvarelse fra det samlede antal respondenter (174)		
Situation	Antal	%
Når der råbes til eleven	55	32
Når der tales højt direkte ind i ansigtet på eleven	74	43
Når eleven taler til læreren, men denne ignorerer eleven	52	30
Når læreren griber fat om eleven og rusker denne	163	94
Når læreren griber fast i eleven og flytter eleven mod dennes vilje	154	89
Når eleven fastholdes, fordi vedkommende fx skriger, råber eller lignende	151	87
Når læreren taget fat i eleven og holder dennes hoved for at få øjenkontakt	133	76
Når læreren griber løst om elevens håndled og fører eleven væk	81	47

Som det fremgår af skemaet, mener 94% af respondenterne, at det er brug af magt, når læreren griber fat om eleven og rusker denne. 89% mener, der er tale om magtanvendelse, når læreren griber eleven og flytter eleven mod dennes vilje, og 86% mener, at det at fastholde eleven, fordi denne fx skriger, er brug af magt. Vi kan konkludere, at fastholdelse af eleverne stort set af alle vurderes til at være brug af magt. Netop fastholdelse karakteriserer også mange af de eksempler, som respondenterne selv oplister som eksempler på brug af magt. Her nævnes fx: *"Når man forhindrer en ophidset elev i at forlade lokalet"*, *"Når vi fysisk forflytter eleven mod dennes vilje"* eller *"Fastholdelse af elev, som på grund af voldsom eller truende adfærd er til fare for andre elever/voksne"*.

Fastholdelse = brug af magt

Ovenstående situationer vedrører næsten kun eksempler, hvor man kan tale om fysisk magtanvendelse, men mange af respondenterne nævner, at der også kan være tale om psykisk magtanvendelse. Respondenterne nævner fx brug af ironi, hånlig tale eller tale der (bevidst) går over elevens forstand, eller hvis læreren taler nedsættende til/om eleven.

Magtanvendelse er ikke altid ensbetydende med brug af magt

Selvom respondenterne opfatter en bestemt situation som magt, må man være opmærksom på, at brug af "magt" ifølge nogle af respondenterne kan være det rigtige i en given situation. Man kan undre sig over, at nogen overhovedet kan svare nej til, at en situation, hvor læreren griber fat om eleven og rusker denne, defineres som magt. Der kan næsten ikke i objektiv forstand være tale om andet end magt. Man kan måske forestille sig, at de respondenter, der har svaret nej til, at den givne situation er magt, netop har tænkt, at det afhænger af situationen, og at det i deres hverdag nok er udtryk for "magt", men samtidig kan være det pædagogisk rigtige og nødvendige at gøre. Spørgeskemaet giver ikke mulighed for at vise sådanne nuancer i besvarelsen, men det kan aflæses ud af de forskellige kommentarer til spørgeskemaet.

En respondent skriver i sit svar, at det at råbe til eleven, at tale højt direkte ind i ansigtet på eleven, at ignorere eleven samt at tage fat i eleven og holde dennes hoved for at få øjenkontakt kan være magtanvendelse, men det kan også være et pædagogisk virkemiddel af hensyn til eleven eller omgivelserne. Mange af respondenterne giver udtryk for, at "brug af magt" i nogle situationer er ensbetydende med, at der ydes omsorg over for eleven eller dennes omgivelser. For nogle elever vil deres funktionsnedsættelse netop være karakteriseret ved, at eleverne ikke selv har overblik over egen læring og derfor har brug for denne særlige form for omsorg. Flere giver udtryk for, at eleverne er uden verbalt sprog og samtidig ikke forstår en verbal irettesættelse, hvorfor man er nødt til at anvende fysisk kontakt. En respondent giver udtryk for, at læreren af og til på grund af afmagt kommer til at råbe ad eleverne, men at det ikke er en særlig konstruktiv måde at forholde sig til problemerne på. At tale nedsættende/grimt til eleverne er også udtryk for magt, og en respondent skriver: *"Svarene er afhængige af, hvilke elever det handler om. Man er nødt til at råbe til et døvt barn"*.

Endelig giver en del respondenter udtryk for, at der er svaret ja til de fleste af de oplyste spørgsmål, men at det ikke samtidig behøver at være udtryk for, at situationerne forekommer på skolen.

Lidt flere tillidsrepræsentanter end skoleledere vurderer, at de oplyste situationer er udtryk for magt, men skolelederne og tillidsrepræsentanterne er enige om, i hvilke situationer der er tale om magt.

På skoleniveau er der stort set sammenfald mellem skolelederen og tillidsrepræsentantens vurdering af, hvilke af de skitserede situationer, der defineres som magt. Ved udsagnet om, om det er magt, at læreren griber løst om elevens håndled og fører eleven væk, er sammenfaldet mellem skolelederen og tillidsrepræsentantens svar dog ikke helt så stort, idet der her er forskel i opfattelsen på 20 af de 65 skoler, hvor der er svar fra både skoleleder og tillidsrepræsentant. Det samme er tilfældet ved det udsagn, som siger, at det er anvendelse af magt at råbe ad eleverne. Her er der forskel i svarene mellem skolelederen og tillidsrepræsentanten på 18 af de 65 skoler. En forklaring på forskellen er formentlig, at det at definere magt er meget abstrakt. Meget vil afhænge af, hvordan man forestiller sig den situation, der beskrives.

Amternes definition af magt

Syv amter besvarer direkte spørgsmålet om definition af magt. I flere tilfælde er den ganske kortfattet, idet der henvises til bekendtgørelsen og den tilhørende vejledning om foranstaltninger til fremme af god orden i folkeskolen. To amter svarer ganske kort ”fastholdelse”, hvorved der formentlig henvises til samme bekendtgørelse.

Flere amter tager udgangspunkt i den generelle nødværgelære og formuleringen i straffelovens § 13, stk. 1, som knytter an til bekendtgørelsen om foranstaltninger til fremme af god orden i folkeskolen, der indledes med ordene ”Legemlig straf må ikke anvendes” og i stk. 2, ”For at afværge...”. Som med andet regelværk angiver disse formuleringer relevante og formålstjenlige afgrænsninger, men set i forhold til en praktisk pædagogisk hverdag kan man ikke sige, at de hjælper personalet til en helhedspræget forståelse af problemstillingen.

I andre tilfælde fremgår en mere omfattende definition indirekte, således eksempelvis af et vedlagt internt skema til registrering af fysisk og psykisk vold. Af dette fremgår, at også episoder, hvor læreren har været nødt til at råbe højt og/eller snakke til ro, skal oplyses. Råben og beroligelse anses altså for at høre med til billedet af en situation, der kan rumme magtanvendelse.

I et svar bemærkes det, at på skoler, hvor eleverne er præget af svære fysiske funktionsnedsættelser, forekommer magtanvendelse ikke.

Det er samtidig klart, at eleven udmærket kan have det indtryk, at der bliver anvendt magt, selvom vedkommende på grund af sit handicap ikke kan gøre fysisk eller verbal modstand, og selvom pædagogen måske ikke selv er bevidst om sin anvendelse af magt. Spørgsmålet er, hvorledes denne dimension bedst indarbejdes i en definitionsafklaring, så den også bliver praktisk anvendelig i hverdagen.

Samlet set kan vi konkludere, at der hverken i lovgivningen eller i skolernes eller amternes regelsæt er klare eller præcise definitioner af begrebet magt, eller hvornår en defineret situation er ensbetydende med magtanvendelse. Men vi kan se, at respondenterne stort set er enige om, at det at fastholde en elev er ensbetydende med magtanvendelse i en eller anden udstrækning. Vi kan også se, at der i de fleste tilfælde er forskel på amternes og skolernes opfattelse af, hvordan man skal forstå begrebet magt. Amterne er i deres konklusioner som oftest mere abstrakte (juridiske) i deres definition af magt.

Er der brug for at anvende magt i dagligdagen?

Af de skoleledere, der har besvaret spørgsmålet om, hvorvidt de i hverdagen oplever, at der kan være brug for at udøve magt over for eleverne, svarer 81% ja. Ud af det samlede antal tillidsrepræsentanter, der har besvaret spørgsmålet, er der 79%, der svarer ja til, at der i hverdagen kan være brug for at udøve magt over for eleverne.

På skoleniveau er der heller ikke den store forskel blandt skoleledere og tillidsrepræsentanter om oplevelsen af brug af magt i hverdagen. 80% af skolelederne på de 65 skoler, hvor vi også har et svar fra tillidsrepræsentanten, siger ja til, at de i hverdagen oplever, at der kan være brug for at udøve magt, mens 75% af tillidsrepræsentanter giver udtryk for det samme.

Over 3/4 af respondenterne oplever altså situationer i hverdagen, hvor der kan være brug for at anvende magt. Ud fra respondenternes eksempler på, hvornår der anvendes magt, kan vi se, at de fleste tilfælde handler om magtanvendelse i situationer, hvor skolen oplever, at eleven er til fare for sig selv eller sine omgivelser. Denne definition hænger tæt sammen med bekendtgørelsens³ § 8.

Når indgriben efter § 8 anvendes, forudsættes det, at der skal foreligge en overhængende fare for eller påbegyndt overgreb fra elevens side, som det ikke er muligt at hindre eller standse på anden måde. Respondenterne tilkendegiver ikke, om man på anden vis kunne forhindre, at eleven forrettede skade på sig selv eller andre. At man måske af og til griber ind før tid, kan fremgå af denne besvarelse: *"Når eleven er så ophidset, at det ikke er muligt at få en fornuftig dialog, og der samtidig er risiko for, at eleven kan skade sig selv eller andre, hvis man ikke griber ind."*

Andre eksempler på beskrivelse af magtanvendelsessituationer:

"Dybest set burde det ikke være nødvendigt at skælde ud/råbe ad eleven. – Vi tror på den relations- og ressourceorienterede tilgang til eleven, hvor det positive samspil er grundlaget for positiv udvikling. Alligevel opstår der ofte afmagtssituationer for den enkelte lærer, hvor de positive og konstruktive redskaber ikke opleves at være brugbare, og hvor magtesløsheden/presset i situationen giver udtryk i skælden ud/råben til eleven."

"Læreren leder og fordeler arbejdet og har også et sikkerhedshensyn at tage – både til den enkelte elev, men også til gruppen. Hvis en elev ikke vil være opmærksom, hvis en elev forstyrrer, og hvis en elev udøver magt, vold over for en anden elev."

"Man prøver at stoppe en meget uhensigtsmæssig adfærd – Hvis en elev er ved at køre op, kan det være nødvendigt at føre eleven bort fra klassen. Dette kan være med til at gøre konflikten meget værre, end hvis den var blevet afviklet i klassen. Men det vil ofte påvirke klassens øvrige elever. Der er det bedre, at en elev får en "markant magtanvendelse", end at "uskyldige" elever får ødelagt deres dag."

"Hverdagen er fuld af magtudøvelse: Vi kræver, at eleverne skal sidde stille – at de skal kunne tie og vente – at de skal deltage i aktiviteter, vi ønsker, de skal deltage i – at de skal følge en meget struktureret rytme – at de undlader at slå og bide. De voksne handler her såvel verbalt og styrer med ros og eventuel udsældning. Men også fysisk ved at hente eleven eller hindre denne i en handling ved at stå i vejen m.m. For de mindste elever sker det også, at de bæres hen til det ønskede sted."

"Jeg opfatter alle situationer, hvor jeg får elever til at gøre noget, de ikke har lyst til eller gider, som en udøvelse af magt. Uden den ville jobbet være umuligt. Magten ligger for visse elever bag respekten."

”Når elever, der ikke forstår verbalt sprog, skal guides til eller fra en situation – Når elever skal prøve noget nyt, sættes i en ny situation, dvs. af pædagogiske grunde – Af omsorgsgrunde fx ved bleskift – for at hindre eleven i at skade sig selv eller andre.”

Har man drøftet spørgsmålet om magtanvendelse på skolen?

Det virker ganske overvældende, at over 3/4 af respondenterne svarer ja til, at der i hverdagen kan være brug for at udøve magt over for eleverne, når der formentlig er enighed om, at brug af magt som udgangspunkt ikke må anvendes over for noget individ. Spørgsmålet er derfor, hvordan brug af magt minimeres, så der kun anvendes magt i de situationer, hvor brug af magt er den eneste løsning for at forhindre, at eleven forvolder skade på sig selv eller sine omgivelser.

En forudsætning for at minimere brugen af magt må være, at man på skolerne er bevidste om brugen af magt, og at man forsøger at ændre på situationen i de tilfælde, hvor der i en eller anden form udøves magt over for eleverne. Det er derfor meget positivt, at 92% af de 106 skoleledere, der besvarer spørgsmålet om de har drøftet spørgsmålet om magtanvendelse på skolen, svarer ja til dette. Der er dog "kun" 84% af tillidsrepræsentanterne, der svarer ja til det samme spørgsmål. Forskellen blandt skolelederne og tillidsrepræsentanterne i opfattelse af, om spørgsmålet om magtanvendelse har været drøftet, kan hænge sammen med den form som temaet "magtanvendelse" har været drøftet i. For nogle respondenter skal temaet drøftes mere indgående, før de føler, at temaet er drøftet, og for andre kan en overordnet drøftelse være nok til, at man siger ja til, at temaet er drøftet.

Ud af de 65 skoler, hvor skolelederen og tillidsrepræsentanten begge svarer ja til, at man har haft magtanvendelse på dagsordenen, er der 12 skoler, hvor skolelederen og tillidsrepræsentanten ikke har den samme opfattelse af, om man har drøftet spørgsmålet om magtanvendelse på skolen. Dette bekræfter yderligere fornemmelsen af, at der kan være en forskellig opfattelse af, hvornår spørgsmålet om magtanvendelse er drøftet.

Vi har ikke i forbindelse med undersøgelsen spurgt til, hvornår man på skolerne er begyndt at diskutere spørgsmålet om magtanvendelse. Vores indtryk er, at sagen fra Fredericiaskolen samt udsendelse af vores spørgeskema har sat gang i en debat.

Af skoleledere, der besvarer spørgsmålet om, hvorvidt magtanvendelse drøftes løbende, svarer 81% ja, mens 19% svarer nej. 67% af tillidsrepræsentanterne svarer ja til, at spørgsmålet drøftes løbende, og 33% svarer nej. Her går det igen, at en større andel af skolelederne end af tillidsrepræsentanterne vurderer, at spørgsmålet om magtanvendelse drøftes løbende.

Hvad man blandt skolelederne forstår ved løbende fremgår af skemaet nedenfor.

Ca. hver måned	20
Ca. hvert kvartal	31
Ca. en gang om året	20
Har ikke besvaret spørgsmålet	35

Findes der retningslinjer på skolen for, hvornår der må anvendes magt over for eleverne?

Da begrebet ”magt” ikke er præcist defineret i det gældende regelsæt, er det nødvendigt at fortolke i det konkrete tilfælde, hvornår der *”foreligger en overhængende fare for eller påbegyndt overgreb fra elevens side, som det ikke er muligt at hindre eller standse på anden måde”*. Hvis kriteriet for at anvende magt er opfyldt, hvordan skal man så vurdere, om den magt, som anvendes, er *”magt i nødvendigt omfang”*. Vi har spurgt respondenterne, om der på skolerne findes retningslinjer for, hvornår der må anvendes magt over for eleverne. Vi har ligeledes spurgt, om disse retningslinjer er skriftlige eller mundtlige.

51% af skolelederne svarer ja til, at der på skolen findes retningslinjer for, hvornår der må anvendes magt over for eleverne, og 49% svarer nej til spørgsmålet. Ser vi på svarene fra tillidsrepræsentanterne, svarer kun 35% ja til, at der findes retningslinjer, og 65% svarer nej. Det er vigtigt at være opmærksom på, at vi i spørgeskemaet ikke eksplicit spørger til reglerne for fremme af god orden i folkeskolen, men generelt til om der findes regler for, hvornår der må anvendes magt over for eleverne. I nogle af besvarelserne henvises til *”cirkulære om god ro og orden”*. Her menes formentlig bekendtgørelsen om foranstaltninger til fremme af god ro og orden og den tilstødende vejledning. I objektiv forstand kan man derfor konkludere, at nogle af ja-svarene i virkeligheden gælder for alle skoler. Når vi søger svar på, hvor mange skoler, der har egne retningslinjer ud over det ministerielle regelsæt, vil antallet derfor være lavere end det resultat, undersøgelsen umiddelbart giver. Hvor meget lavere ved vi dog ikke.

Da det i hverdagen kan være meget svært at vurdere, hvornår der må og ikke må anvendes magt, er det værd at bemærke, at ca. halvdelen af respondenterne svarer nej til, at der på skolen findes retningslinjer for, hvornår der må anvendes magt over for eleverne. En forklaring på, at der ikke findes retningslinjer på skolen for, hvornår der må anvendes magt over for eleverne, kan være, at skolen ikke vil sende et signal om, at brug af magt er tilladt. En anden forklaring kan være, at magtanvendelse ikke er på dagsordenen i det omfang, der er brug for det.

Ud af de 65 skoler, hvor vi både har modtaget besvarelse fra skolelederen og tillidsrepræsentanten, er der 10 skoler, hvor der ikke er overensstemmelse mellem skolelederen og tillidsrepræsentantens opfattelse af, om der findes retningslinjer for magtanvendelse på skolen. På 21 skoler svarer både skoleleder og tillidsrepræsentant ja til, at der er retningslinjer, og på 34 skoler svarer begge nej til spørgsmålet om retningslinjer. Uoverensstemmelserne kan skyldes mangelfuld information på skolen, men kan også i nogle tilfælde skyldes, at skolelederen og tillidsrepræsentanten har hver deres opfattelse af spørgsmålet.

Retningslinjer set i et amtsligt perspektiv

I seks amter skal skolerne indberette brug af magt til amtet efter vejledning om foranstaltninger til fremme af god orden i folkeskolen. Et enkelt amt oplyser at have forskellig indberetningspraksis for folkeskoleklasser og amtsskoler. Et andet amt bemærker, at det vil virke diskriminerende, hvis der skulle gælde særlige regler for den del af eleverne i den vidtgående specialundervisning, der er henvist til en amtslig specialskole.

Syv amter oplyser, at de har udarbejdet retningslinjer for, hvilke midler § 20, stk. 2-skolerne må anvende over for elever, hvis de er urolige eller til fare for dem selv eller andre. Et amt oplyser, at der vil blive udarbejdet retningslinjer.

Disse svar omfatter formentlig ikke specialklasserne i kommunalt regi, hvor det ifølge nogle amters tilbagemeldinger som udgangspunkt vil være kommunen, der har ansvaret for dette område.

Mundtlige eller skriftlige retningslinjer?

Fordelingen på skriftlige og mundtlige retningslinjer viser, at skolelederne primært oplyser, at retningslinjerne er skriftlige mens hovedparten af tillidsrepræsentanterne oplyser, at retningslinjerne er mundtlige. 35% af skolelederne oplyser, at retningslinjerne er skriftlige, og 18% oplyser, at retningslinjerne er mundtlige. 12% af tillidsrepræsentanterne oplyser, at retningslinjerne er skriftlige, og 24% af tillidsrepræsentanterne oplyser, at retningslinjerne er mundtlige. 14 skoleledere, hvilket svarer til 13% af alle 106 skoleledere, har oplyst, at de ”kun” har mundtlige retningslinjer. Dette rejser spørgsmålet om, hvordan man som skoleleder sikrer sig, at mundtlige retningslinjer vedvarende er kendt af alle.

I forbindelse med spørgsmålet om retningslinjer har vi bedt skolerne om at indsende eksempler på retningslinjer. Kun få skoler har gjort dette, men flere skoler har i rubriken for spørgsmålet skrevet, at der i forbindelse med anvendelse af magt skal laves en skriftlig episodebeskrivelse, som afleveres til lederen, ligesom forældrene skal kontaktes. Flere skoler beskriver også retningslinjerne, fx at der er tale magtanvendelse, hvis eleverne fastholdes.

Er retningslinjerne anvendelige i praksis?

Ud af de 54 skoleledere, der svarede ja til, at der er retningslinjer på skolen for, hvornår der må anvendes magt over for eleverne, svarer 83%, at retningslinjerne er anvendelige i praksis. Ud af de 23 tillidsrepræsentanter er der også 83%, der vurderer, at skolens retningslinjer for, hvornår der må anvendes magt, er anvendelige i praksis.

Er der i det daglige virke brug for at få præciseret, hvornår der må anvendes magt over for eleverne?

Godt en tredjedel af skolelederne og tillidsrepræsentanterne vurderer, at der er behov for en præcisering af, hvornår der må anvendes magt over for eleverne i det daglige virke.

På de 65 skoler, hvor vi både har besvarelsen fra skolelederen og tillidsrepræsentanten, er der 14 skoler, hvor skolelederen og tillidsrepræsentanten begge svarer, at der i det daglige virke er brug for at få præciseret reglerne. På 27 skoler svarer både skolelederen og tillidsrepræsentanten, at der ikke er behov for en præcisering. Men på 23 ud af de 65 skoler, altså godt en tredjedel af de 65 skoler, har skolelederen og tillidsrepræsentanten ikke samme vurdering af behovet for en præcisering af reglerne om magtanvendelse over for eleverne. Denne uoverensstemmelse mellem skolelederen og tillidsrepræsentantens besvarelse af spørgsmålet giver anledning til en overvejelse af, at der måske er behov for, at man på disse skoler tager fat på en nærmere diskussion af spørgsmålet om magtanvendelse.

Skal brug af magt indberettes?

79% af de 106 skoleledere oplyser, at indberetninger om brug af magt skal oplyses til skolelederen. 14% oplyser, at indberetningen skal ske til amtet/kommunen, og 16% oplyser, at indberetning skal ske til andre. 62% af de 68 tillidsrepræsentanter oplyser, at indberetning skal ske til skolelederen, 4% oplyser, at indberetning skal ske til amtet/kommunen, og 7% oplyser, at indberetning skal ske til andre. I spørgeskemaet beder vi om oplysninger om, hvem "andre" er, og her oplistede følgende: Faglige organisationer, hver gang der er skemaer på klassen, afdelingsleder og tillidsrepræsentant, arbejdsmiljøgruppen, forældre, centerkonsulent, evt. sikkerhedsgruppen og sikkerhedskonsulent, evt. socialmyndigheder, sagsbehandler, psykologer, Bedriftssundhedstjenesten og Arbejdsskadestyrelsen.

Ud af de 65 skoler, hvor vi både har en besvarelse fra skolelederen og tillidsrepræsentanten, er der 38 skoler, hvor begge respondenter sætter kryds ud for, at der findes retningslinjer for, hvornår læreren skal indberette brug af magt, og at en sådan indberetning skal finde sted til skolelederen. Der er to skoler, hvor begge angiver, at indberetningen skal finde sted til amtet/kommunen, og en skole, hvor begge angiver, at indberetningen skal finde sted til andre, som på denne skole er angivet at være forældre.

Har amterne krav om indberetninger af brug af magt?

Syv amter oplyser at have regler for, hvornår skolelederen skal indberette brug af magt til amtet. Det skal ske efter lederens skøn i tre amter, og i to amter kun ved samtidig indgivelse af arbejdsskadeanmeldelse. I disse fem af syv amter er der altså ikke nogen sikkerhed for, at anledningen har noget med eleven at gøre. Amterne vurderer typisk indberetningerne med henblik på eventuelle konsekvenser eller indgriben på skolen. Et amt forholder sig til sagerne ved dialog med skoleinspektøren og registrerer antallet af klager fordelt på skoler og afdelinger.

I seks amter skal skolerne indberette brug af magt til amtet efter bekendtgørelsen⁴ om foranstaltninger til fremme af god orden i folkeskolen. Billedet sløres imidlertid af, at amterne også kan have specialklasser i folkeskoler, oprettet efter overenskomst med kommunerne. Spørgeskemaet har ikke spurgt om dette, hvorfor vi ikke præcist kan sige, om der findes retningslinjer for disse klasser vedrørende indberetning af magtanvendelse. Sandsynligheden taler dog ikke for det, så når fem amter tilkendegiver, at der ikke findes retningslinjer for amtets specialskoler, gælder dette formentlig også for specialklasserne. Der kan naturligvis lokalt være udarbejdet retningslinjer for disse klasser. Et enkelt amt oplyser at have forskellig indberetningspraksis for specialklasser og amtets egne skoler.

Orienteres forældrene ved anvendt magt over for eleven?

97% af de 101 skoleledere, der besvarer spørgsmålet om orientering af forældrene, hvis der er anvendt magt over for eleverne, svarer, at det sker. 3% oplyser, at forældrene ikke orienteres ved brug af magt over for eleverne. På det samme spørgsmål om indberetning af brug af magt til forældrene svarer 93% af tillidsrepræsentanterne ja til, at forældrene orienteres, mens 7% svarer nej.

Ud af de 65 skoler, hvor vi både har en besvarelse fra skolelederen og tillidsrepræsentanten, er der 45 skoler, hvor skolelederen og tillidsrepræsentanten begge oplyser, at forældrene orienteres ved brug af magt over for eleverne. På en skole oplyser begge respondenter, at forældrene ikke orienteres, og på 16 skoler er der forskellig opfattelse

blandt skolelederen og tillidsrepræsentanten, om forældrene oplyses om anvendt magt over for eleven. Ud af disse 16 skoler er der 12 skoleledere, der oplyser, at forældrene orienteres, og på de resterende fire skoler oplyser tillidsrepræsentanten, at forældrene orienteres. Det kan umiddelbart virke underligt, at der ”kun” på 74% ud af de 62 skoler, som har besvaret spørgsmålet om forældrene orienteres ved brug af magt over for eleverne, er den samme opfattelse hos skolelederen og tillidsrepræsentanten af, at forældrene orienteres. Der er med andre ord tale om, at der på en fjerdedel af de 62 skoler, som har besvaret spørgsmålet, er en forskellig opfattelse. Spørgsmålet er, hvorfor der er denne forskellighed i opfattelsen af, hvad der formentlig må opfattes som almindelig procedure ved brug af magt over for eleven? Måske kan en del af forklaringen være, at 13% af de 106 skoleledere oplyser, at retningslinjerne for indberetning af brug af magt på deres skole er mundtlige.

Andre mulige forklaringer kunne måske være forskellige opfattelser af, hvad der er væsentlig information til forældrene, eller at hverdagen på skolerne er meget forskellig, og det derfor er på skoler, hvor magtanvendelse stort set ikke bruges, at man ikke har taget egentlig stilling til orientering af forældrene.

Resultatet tyder i hvert fald på, at retningslinjerne for orientering af forældrene ikke er tilstrækkeligt klare.

Hvad gør skolelederen/amtet/andre ved indberetningerne?

Det gennemgående træk er, at indberetningerne lægges i elevsagen. På nogle skoler skrives der også en bemærkning i den ansattes sag. Mange steder sker der som nævnt også orientering af forældrene.

Mange af skolelederne giver udtryk for, at det er lidt forskelligt, hvad der sker med indberetningen, da det afhænger af karakteren af hændelsen – *”Hvis eleven er blevet taget i armen, orienteres jeg blot, hvis situationen er mere alvorlig, underrettes forældrene skriftligt eller mundtligt.”*

Nogle skoleledere drøfter hændelsesforløbet med læreren, herunder om magtanvendelsen var nødvendig/forsvarlig, og hvordan andre metoder eventuelt kunne mindske magtanvendelsen. Andre skoleledere oplyser, at sagen diskuteres på ledelsesniveau og/eller med sikkerhedsrepræsentanten.

Af andre bemærkninger kan nævnes:

- Lærer af vores erfaringer for at kunne undgå det senere. Registreringen skal bruges pædagogisk for at undgå de situationer, hvor de opstår. Arbejder med rammer og pædagogiske tiltag i forhold til forebyggelse af brugen af magt. Vurderer, om der skal ske forandringer i forhold til pædagogisk praksis, er der tale om et ”mønster”.
- Forvaltningens jurister/pædagogiske konsulent vurderer, om der er handlet ok .
- Skemaerne gøres op en/to gange om året til amtet/kommunens konsulent.
- Skolelederen sikrer, at medarbejderen får den eventuelt nødvendige hjælp. Har personalet været udsat, sendes indberetningen til Arbejdsskadestyrelsen

To forskellige former for indberetninger

Der ser ud til at være to forskellige situationer, hvor der indgives indberetninger:

- Læreren vurderer, at der er anvendt magt over for eleven

- Eleven har anvendt vold over for læreren. Der udfyldes ”riv og kradsskema” og indgives arbejdsskadeanmeldelse.

I spørgeskemaet har vi bedt skolelederne oplyse, om der udfyldes ”riv og kradsskemaer” i tilfælde, hvor eleverne påfører lærerne skade. Her svarer 65% af de 105 skoleledere, der har besvaret spørgsmålet, ja, og 35% svarer nej. At en eventuel arbejdsskade har betydning for indberetningen, bekræftes af, at der i to amter kun skal foretages indberetning om brug af magtanvendelse, hvis der samtidig indgives en arbejdsskadeanmeldelse.

Hvordan arbejder skolen videre med magtanvendelsessituationer?

Vi har spurgt, om der i forbindelse med magtanvendelse over for en elev, tages andre initiativer på skolen end eventuel indberetning og i sjældne tilfælde sanktioner over for den konkrete lærer. I spørgsmålet stilles en række mulige initiativer op, og derudover gives der mulighed for, at der i besvarelsen kan nævnes eksempler på andre initiativer, der tages i anledning af magtanvendelse.

Der er en meget høj grad af overensstemmelse i skoleledernes og tillidsrepræsentanternes samlede angivelse af, hvilke andre initiativer magtanvendelse kan medføre.

Hvad sker der ud over eventuelle indberetninger, hvis der har været anvendt magt over for en elev?	Skoleledere af 106	Tillidsrepræsentanter af 68
A. Situationen tages op på det kommende lærermøde	30%	32%
B. Situationen tages op på det pædagogiske rådsmøde	20%	22%
C. Situationen tales igennem med en overordnet	83%	82%
D. Situationen tages op på et team-/gruppemøde	89%	90%
E. Situationen tales igennem med en kollega	79%	84%
F. Situationen tages op på et skolebestyrelsesmøde	14%	13%
G. Det arbejdes med situationen for at undgå lignende situationer i fremtiden	93%	88%
H. Indgår supervision (med andre end ovennævnte persongrupper) efter anvendelse af magt over for en elev?	61%	50%

Når man ser på alle skoleledere og alle tillidsrepræsentanter for sig, viser de to første kolonner, at andelen af skoleledere og tillidsrepræsentanter, der oplever de forskellige tiltag som en del af reaktionen på magtanvendelse på deres skole, er meget ens. Det udsagn, de fleste respondenter har afkrydset, er: ”Der arbejdes med situationen for at undgå lignende situationer i fremtiden”. Det er en meget åben formulering og samtidig så grundlæggende en ting, at det ikke kan undre, hvis alle skoler, som overhovedet har forekomst af magtanvendelse, krydser den svarkategori af. Derudover er de mest besvarede udsagn: At ”tage situationen op på et team-/gruppemøde”, ”tale med en kollega” og ”tale med en overordnet”.

Ud over disse ja/nej-spørgsmål har vi bedt skolerne give eksempler på, hvad der sker ud over indberetninger i tilfælde af magtanvendelse. Disse eksempler er meget individuelle og har ikke en fælles linje, bortset fra, at der er fokus på krisehjælp og hjælp til at undgå tilsvarende situationer i fremtiden:

- Samtale med en psykolog, herunder i forbindelse med supervision

- Der nævnes også krisehjælp, ambulancetjeneste, inddragelse af bedriftssundhedstjenesten eller Falck
- Inddragelse af forskellige fora på skolen, herunder sikkerhedsudvalget, pædagogisk rådsmøde, teammøder og skolebestyrelsen
- Nogle gør særskilt opmærksom på, at der findes krisehjælp til lærerne, men at eleverne også kan have brug for hjælp til at komme videre. En skoleleder siger, at der gives psykologhjælp til barnet og eventuel krisehjælp til den voksne
- Andre nævner supervision, som noget der bruges i relation til magtanvendelse.

En skoleleder nævner kurser for personalegrupper i blandt andet voldsforebyggelse. En anden har et ønske om, at skolen får indarbejdet gode rutiner i ovennævnte forbindelse med magtanvendelse til varetagelse af medarbejdere, til pædagogisk udvikling og til varetagelse af eleverne.

En skoleleder oplyser, at ”der gives supervision i de personalegrupper, som arbejder med udadreagerende elever. Der er givet kurser i konflikthåndtering og i fastholdelse”.

”Riv og kradsskemaernes” betydning

Af de 68 skoleledere, som har svaret, at de bruger ”riv og kradsskemaer”, oplyser 60 skoleledere, at skemaerne bruges til at foretage ændringer i forhold til den enkelte elev, hvis den samme elev flere gange medvirker til, at læreren kommer til skade. Det svarer til, at 88% af de 68 skoleledere, der bruger ”riv og kradsskemaer” har oplyst, at de bruger arbejdsskadesindberetninger til at vurdere, om der er behov for ændringer over for den enkelte elev.

Som eksempler på, hvilke ændringer der er foretaget, oplyses følgende:

- Lærerskift, klasseskift, skoleskift, holddeling, enetimer, lokalefordeling, flere pauser, tydeligere struktur, ændre pædagogiske strategier, etablering af fælles pædagogik, forventninger til eleven tydeliggøres, aftaler om acceptabel adfærd og acceptable udveje, ændring af personalesammensætning, skemaændringer, bortvisning
- Behandling/udredning, psykolog/psykiater (medicin), SSP eller anden hjælp/rådgivning, ekstra ressourcer, møde med boafdeling, supervision til tackling af eleven, bred orientering om fx forholdsregler i frikvarterer, orientering af forældre, samtale med eleven, inddragelse af amtets konsulent
- Overvejelser om, hvilke tunge/skarpe/spidse genstande der er i elevens nærhed, opmærksomhed på betydningen af mellempersonelle relationer, lyde osv., opmærksomhed på lys og lyd generelt
- Individuel vurdering, forebyggelse af situationer, regulering af adfærd og kontaktformer, den pædagogiske situation tages op til drøftelse og eventuel revision, rutiner bliver lavet, hvis der er et mønster i episoderne, lettelse af elevens stress
- Videoovervågning, som en mulighed til at analysere samspillet med eleven og på den baggrund ændre personalets håndtering af eleven.

Tillidsrepræsentanterne nævner stort set de samme foranstaltninger.

Der er således mange erfaringer med at bruge arbejdsskadesituationer til at overveje det undervisningsmæssige og pædagogiske tilbud til eleven. Besvarelsene tyder på, at sko-

lernes generelle tilgang er at forsøge at finde ud af, hvilke ændringer der kan føre til, at eleven ikke vil få behov for at angribe en lærer eller pædagog.

På baggrund af de samlede resultater fra undersøgelsen om indberetninger af forskellig art (arbejdsskade og magtanvendelse) og skolernes oplysninger om, hvordan indberetningerne bruges, tegner der sig et meget forskelligartet billede på skolerne. Billedet kan kort beskrives sådan:

- Spørgsmålet om magtanvendelse og bearbejdningen af problemstillingen er ikke relevant
- Spørgsmålet er relevant, men endnu ikke særligt tydeligt, eller ikke en meget bevidst og synlig del af det pædagogiske arbejde
- Spørgsmålet om brug af magt og håndtering af konfliktsituationer er en del af det daglige pædagogiske arbejde på en måde, som betyder, at der arbejdes målrettet på at forstå situationerne og blive bedre til som lærere/medarbejdere/skoler at indrette undervisningen og tilgangen til eleverne på en måde, som vedvarende minimerer behovet for at skulle bruge magt, herunder fysisk magt, som det er beskrevet i Undervisningsministeriets regelsæt.

Er der mulighed for at tale om tingene?

91% af de 104 skolelederne, der besvarer spørgsmålet om, hvorvidt der er et beredskab på skolen, hvor der er mulighed for at tale om situationer med magtanvendelse, svarer ja, mens 9% svarer nej. 83% af tillidsrepræsentanternes svarer ja på spørgsmålet, og 17% svarer nej.

Der er således bred enighed om, at skolerne har et beredskab, som gør det muligt at tale om de situationer, der opstår. Også når man sammenholder skoleledernes svar med tillidsrepræsentanternes på de 65 skoler, hvor begge parter har svaret, er der god overensstemmelse i opfattelserne. På 80% af skolerne er skoleleder og tillidsrepræsentanter enige om, at der findes et beredskab. På 17% af skolerne svares der forskelligt. Her er tendensen, at det er skolelederne, der i højere grad end tillidsrepræsentanterne mener, beredskabet findes, hvilket jo er interessant, da det nok i højere grad er tillidsrepræsentanterne og deres kolleger, som kan have brug for beredskabet i dagligdagen.

Den store andel af skoler, som oplyser at have et beredskab, stemmer meget godt overens med et andet resultat fra undersøgelsen, hvor omkring 80% af alle skoleledere og tillidsrepræsentanter har oplyst, at situationer med brug af magt tales igennem med en kollega på et teammøde eller med en overordnet.

Mere uddannelse – mindre magt?

I spørgeskemaet stiller vi spørgsmålet, om man kunne undgå episoder, som man i dag betegner som magtanvendelse over for eleverne, hvis lærerne var bedre uddannede til at forebygge de ”kritiske” situationer. 70% af de 104 skoleledere, der besvarer spørgsmålet, svarer ja, og 30% svarer nej.

Dernæst spørger vi, om skolen har tilstrækkelige midler til at tilbyde undervisning af lærerne, så de bliver bedre i stand til at håndtere de ”kritiske” situationer. Der er 65 skoleledere, der besvarer dette spørgsmål, og heraf svarer 57% nej til, at der er tilstrækkelige midler, og 43% svarer ja.

Når man ser isoleret på de 62 tillidsrepræsentanter, der besvarer spørgsmålet om bedre uddannelse i forhold til at forebygge kritiske situationer, mener 73% at bedre uddannelse kunne betyde mindre brug af magt, og 27% svarer nej til spørgsmålet. Hvis vi ser på spørgsmålet, om der er tilstrækkelige midler til at tilbyde undervisning af lærerne, så de bliver bedre i stand til at håndtere de ”kritiske” situationer, mener 41% af de 39 tillidsrepræsentanter, der besvarer spørgsmålet, at der er tilstrækkelige midler, mens 59% ikke mener, at midlerne er tilstrækkelige.

På 52% af de skoler, hvor både skoleleder og tillidsrepræsentant har besvaret skemaet, svarer begge parter, at uddannelse kunne medvirke til et mindre ”behov” for magtanvendelse, mens skoleleder og tillidsrepræsentant på 15% af skolerne er enige om, at det ikke er tilfældet.

Som et eksempel på, at uddannelse af lærerne kan gøre en forskel i forhold til brugen af magtanvendelse, oplyser en af skolelederne, at det kræver stor indsigt i børnenes handicap og i hvilke specifikke pædagogiske metoder, der kan bruges i forhold til det konkrete handicap. Skolen har afsat midler til kurser, men de er bekostelige, og behovet er større, end midlerne kan dække. En anden skoleleder tror derimod ikke, at mere uddannelse kan ændre på behovet for brug af magt. *”Det er arbejdet med den enkelte elev, der gør, at man med tiden bliver bedre til at tackle situationerne. Eleverne er vidt forskellige”*. Skolelederen giver her udtryk for, at kendskab til eleven og dennes handicap er alfa og omega for, at man kan tackle situationen, og samtidig at den nødvendige viden ikke er noget, der kan tilegnes ved uddannelse.

Otte amter oplyser, at der i amtet findes uddannelses tilbud til lærere i den vidtgående specialundervisning. Heraf er der i seks amter tilbud, som giver specifik viden om konfliktløsning i forhold til elevernes handicap. Ved gennemgang af svar fra de øvrige amter, må det imidlertid antages, at netop denne problemstilling indgår aktivt som baggrund for ønsket om at kvalificere personalet. Der er altså i alt syv amter, der på en eller anden måde har konfliktløsning i forhold til elevernes handicap på dagsordenen i uddannelsessammenhæng. Dette må antages at vise en temmelig høj grad af bevidsthed om problemet. Men på trods af dette er der umiddelbart et behov at spore på skolerne for efter- og videreuddannelse.

Skal læreruddannelsen indeholde viden om forskellige former for funktionsnedsættelser?

De forskellige syn på, hvad uddannelse kan gøre i forhold til at mindske brugen af magt, har langt bredere rækkevidde end til denne sammenhæng. Læreruddannelsen indeholder ingen obligatoriske emner, som sikrer, at nyuddannede lærer har kendskab til særlige forhold i forbindelse med undervisning af børn og unge med bestemte former for funktionsnedsættelser. Der er en uddannelsespolitisk diskussion om, hvorvidt sådan viden –

eller introduktion til området – skal ligge på den almindelige læreruddannelse eller gives som efteruddannelse i forbindelse med en konkret ansættelse. Om det, hvis det skulle være en del af grunduddannelsen, skulle være obligatorisk for alle, eller som valgmulighed for de interesserede studerende. Og så er der hele spørgsmålet om, hvorvidt det er muligt at lære noget generelt om undervisning af børn og unge med funktionsnedsættelser - eller om det nødvendigvis må være konkret udviklingsarbejde i forbindelse med en konkret undervisningsopgave.

Når man ser på spørgsmålet om behovet for at være klædt på til at undgå brug af magt, - eller vide, hvordan man gør det mest nænsomt, hvis det bliver nødvendigt at gribe ind fysisk over for en elev - så ligger der en ekstra dimension, idet der ud over undervisningsteknikker og viden om kommunikation med eleverne er brug for specifikke kompetencer i forhold til konflikthåndtering generelt, og forståelse af eleven i et omfang, som rækker ud over undervisningssituationen. Det kan handle om i det hele taget at kunne kommunikere, lytte og forstå eleven, samt se, hvornår noget er ”ved at brænde på” hos bestemte elever, - hvilket er noget andet end at vide, hvordan man underviser en elev, som er døv, i engelsk.

Undervisningsministeren har foreslået en revision af læreruddannelsen, som blandt andet skal bringe den specialpædagogiske viden mere i fokus. På baggrund af denne undersøgelse kan man konkludere, at der tilsyneladende også er behov for flere midler til specifik efteruddannelse.

Sanktioner

Både i spørgeskemaet til amterne samt til skolelederne og tillidsrepræsentanterne spørger vi, om der har fundet sanktioner sted, ligesom vi beder om eksempler på sanktioner.

Amter

Amternes manglende kendskab til konkrete sager illustreres af, at kun et amt oplyser, at der har fundet sanktion sted over for en skole, der har anvendt magt. Sanktionen bestod i påtale til skolelederen for ikke at have indberettet en hændelse, der omfattede magtanvendelse. Et andet amt oplyser, at der har fundet sanktion sted i form af tjenstlig samtale med en lærer. Der blev efterfølgende lagt notat herom på lærerens personalemappe.

Skolerne

På skolerne er erfaringsgrundlaget større. 16% af de 105 skoleledere, der besvarer spørgsmålet om sanktioner, oplyser således, at der har fundet sanktioner sted over for lærere i anledning af magtanvendelse over for elever. I undersøgelsen er skoleledere og tillidsrepræsentanter blevet bedt om selv at angive – med eksempler – hvordan de vil definere betegnelsen ”sanktioner” i denne sammenhæng. De eksempler, der gives, er forskellige og spænder fra afskedigelse til samtaler om pædagogikken og omtale i personalesagen. Påtaler og tjenstlige samtaler nævnes ofte i besvarelserne, og eksemplerne viser, at der i to tilfælde er taget skridt til sanktioner på grund af lærerens sprogbrug over for en elev. Skæld ud og grimt sprog er i to uafhængige besvarelser nævnt som anledning til en sanktion. Der gives ingen detaljer om sagerne, og det er derfor ikke muligt at vurdere omfanget af det grimme sprog, men sagerne viser, at der inden for dette område også nogle steder findes en høj grad af opmærksomhed på den ikke-fysiske magtanvendelse.

En skoleleder kommenterer spørgsmålet ved at svare, *”jamen – læreren har jo handlet i forsvar – ellers ville de ikke anvende magt!”*. Det er den eneste besvarelse, der giver udtryk for, at selvforsvar fra lærerens side pr. definition betyder, at læreren ikke selv i sine handlinger for at tackle situationen kan overskride grænserne for lovlig og acceptabel brug af magt.

Konklusion

Der er for øjeblikket meget opmærksomhed på uddannelsesmiljøet i folkeskolen. Der er diskussionen om den rummelige folkeskole - kan folkeskolen rumme alle elever, og hvordan gør man det? Der er fokus på problemer med [mobning](#) fra både elever og lærere samt sprogbrugen eleverne imellem og i forholdet til lærerne. Men også lærernes mulighed for at tackle eleverne er i fokus. Denne undersøgelse fokuserer på magtanvendelse over for elever i den vidtgående specialundervisning, men det er givet, at nogle af de situationer, man oplever i den vidtgående specialundervisning, også forekommer [i](#) den øvrige del af [folkeskolen](#). Anbefalingerne retter sig derfor mod folkeskolen generelt og ikke kun den vidtgående specialundervisning.

Definition af magt

Det lyder umiddelbart voldsomt, når 3/4 af respondenterne svarer ja til, at de i hverdagen oplever situationer, hvor det kan være nødvendigt at anvende magt. Men spørgsmålet er, hvad man skal forstå ved begrebet magt? Hvornår er der tale om en situation, hvor der bruges magt?

Begrebet magt er meget bredt, og det er ikke nærmere defineret i undersøgelsen. Derfor har skolerne og amterne besvaret undersøgelsen ud fra en egen opfattelse af, om begrebet magt omfatter eksempelvis synlig og usynlig magt, fysisk såvel som psykisk magt. Undersøgelsen blandt skolerne indledtes med en række forskellige situationer, hvor respondenterne blev bedt om at tage stilling til, om der i de oplyste situationer var tale om magtanvendelse, ligesom respondenterne selv havde mulighed for at komme med andre eksempler.

Der er enighed blandt respondenterne om, at enhver fysisk fastholdelse af eleverne er ensbetydende med brug af magt. Mange af respondenterne giver udtryk for, at ”brug af magt” i nogle situationer reelt er udtryk for, at der ydes omsorg. Nogle elever vil i kraft af deres funktionsnedsættelse netop være karakteriseret ved, at eleverne ikke selv har overblik over egen læring og derfor har brug for denne særlige form for omsorg. Men undersøgelsen giver indtryk af, at der er forskelligt syn på, hvornår noget er omsorg. Hvis en lærer fx forhindrer eleven i at gå ud på gaden, fordi der er akut fare for, at eleven vil blive kørt over, vil de fleste være enige om, at magtudøvelsen sker som følge af omsorg. Hvis en lærer fastholder en elev, som er hysterisk, ud fra den opfattelse, at eleven har gavn af fastholdelsen, selvom eleven ikke selv giver udtryk for det, vil definitionen af magt som omsorg bevæge sig over i et mere diskuteret område.

Heller ikke i regelsættet om god orden i folkeskolen er begrebet magt defineret nærmere. Det følger af bekendtgørelsen om foranstaltninger til fremme af god orden i folkeskolen, at der må anvendes *magt i nødvendigt omfang*, hvis elever øver vold mod andre eller ødelægger eller beskadiger ting. Det forudsættes, at der skal foreligge en overhængende fare for eller påbegyndt overgreb fra elevens side, som det ikke er muligt at hindre eller standse på anden måde.

Den, der udøver magten, skal være opmærksom på, at hvis magtanvendelsen udstrækkes, så den åbenbart går videre end nødvendigt for at bringe overgrebet til ophør, eller sættes den først ind, efter at overgrebet er ophørt, vil der foreligge en overtrædelse af bekendtgørelsen om foranstaltninger til fremme af god orden i folkeskolen. Indgrebet må ikke få karakter af legemlig straf.

Regelsættets fortolkning af magt giver anledning til, at nogle respondenter skelner mellem ”lovlig” og ”ulovlig” magt. Den ”lovlige” brug af magt sker i de situationer, hvor

magtudøvelsen er ensbetydende med omsorg, og den ”ulovlige” magt sker, når regelsættet om foranstaltninger til fremme af god orden i folkeskolen overtrædes.

I undersøgelsen fokuseres der meget på den fysiske magtanvendelse, men respondenterne gør også opmærksom på, at der på skolerne er problemer med den psykiske magtanvendelse. Denne form for magtanvendelse er dog langt sværere at definere.

Undersøgelsen viser, at amterne, som er ansvarlige for den vidtgående specialundervisning, i deres definition af magt er mere abstrakte og henviser til bekendtgørelsen om magtanvendelse i folkeskolen eller til de generelle regler for nødværge.

Alle kan formentlig blive enige om, at brug af magt som udgangspunkt ikke må anvendes. Spørgsmålet er derfor, hvordan brug af magt minimeres, så der kun anvendes magt i de situationer, hvor brug af magt er den eneste løsning for at forhindre, at eleven forvolder skade på sig selv eller sine omgivelser.

Indberetning af brug af magt

Indberetning af brug af magt kan ikke i sig selv ændre på forholdene, men de kan være med til at synliggøre problemstillingen. Undersøgelsen viser, at der ikke på alle skoler er en praksis for indberetning af brug af magt, og langt fra alle amter har retningslinjer for indberetning af brug af magt. Undersøgelsen viser også, at det er vigtigt, at amtets retningslinjer når ud til skolerne. Der er i undersøgelsen eksempler på amter, som har udarbejdet retningslinjer for brug af magt på skolerne, og der findes eksempler på, at skoler i et sådant amt oplyser, at der ikke findes retningslinjer for dette på skolen.

Slettet: rykker i forhold til at

Slettet: problemstillingen

Slettet: er

Slettet: , hvor der

Undervisningsministeren har på baggrund af en undersøgelse foretaget af Amtsrådsforeningen henstillet til amterne, at de skal udarbejde retningslinjer for indberetning af brug af magt. Ministeren definerer ikke nærmere, hvad man skal forstå ved magt, ligesom der heller ikke er retningslinjer for, hvordan indberetningerne skal se ud.

Procedure ved brug af magt

På nogle skoler og i nogle amter er der retningslinjer for, hvad der skal ske, hvis der er anvendt magt over for en elev. Det er en fordel, at der foreligger en klar procedure for, hvordan situationen skal takles. Desværre viser undersøgelsen, at de procedurer, der findes, ofte er baseret på et skøn, og derfor ikke er helt entydige. Skønnet består i, at det altid er en betingelse, at læreren, skolelederen eller amtsforvaltningen vurderer, at den givne situation er en sådan situation, hvor der skal tages de bestemte procedureskridt.

Undersøgelsen viser et generelt behov for at tydeliggøre forskellige procedurer såsom indberetning af magtanvendelse, diskussion af problemstillingen, evaluering af situationen, orientering af forældre etc. Der er endvidere tegn på, at amtet, skolelederen og tillidsrepræsentanten giver forskellige beskrivelser af, hvordan disse problemstillinger håndteres. Dette kan skyldes, at beskeder om den rette procedure ikke altid er tilstrækkelig tydelige til at blive opfanget.

Slettet:

Magtanvendelse diskuteres på skolerne

Undersøgelsen viser heldigvis, at spørgsmålet om magtanvendelse er et emne, som løbende drøftes på skolerne. Det, at man er opmærksom på problemstillingen, er en forudsætning for, at der kan ændres på tingenes tilstand. Men det er samtidig vores fornemmelse, at diskussionen om magtanvendelse er et meget følsomt tema, som det kan være svært at tage fat om. Man kan som lærer/ledelse meget let komme til at føle, at man

bliver kritiseret for sin væremåde og sin måde at håndtere eleverne på. Magt må aldrig anvendes på grund af afmagt, eller fordi det nu er sådan, vi plejer at håndtere en given situation. Det er derfor vigtigt, at der udefra kommer et krav om indberetning om brug af magt og en nærmere beskrevet procedure for, hvordan man på skolerne og i amterne/kommunerne skal håndtere disse indberetninger. Det vil kunne virke som katalysator for en diskussion af, hvordan man får indrettet undervisningen og tilgangen til eleverne på en måde, som vedvarende minimerer behovet for at anvende såvel fysisk som psykisk magt. Det, der ændrer elevernes - og lærernes - hverdag til det bedre, er, når behovet for at bruge magt ikke er til stede, eller er til stede i mindst muligt omfang. Og den tilstand opnås ikke ved registrering alene, men vil på skolerne kræve et vedvarende udviklingsarbejde. Besvarelserne viser, at mange skoler har sådanne erfaringer. Der findes således erfaringer, som kan gives videre til andre skoler.

Slettet: må være et spørgsmål om at

Slettet: -

Slettet: - og lærernes -

Behov for uddannelse og flere ressourcer

Et væsentligt resultat i undersøgelsen er, at halvdelen af alle skoleledere, der oplever magtanvendelse i hverdagen, samtidig vurderer, at behovet for at bruge magt i hverdagen ville være mindre, hvis personalet var bedre uddannet. Over en fjerdedel af alle skoleledere vurderer, at skolen ikke har de tilstrækkelige ressourcer til at give lærerne den nødvendige uddannelse, som kunne nedbringe behovet for brug af magt i skolen.

Anbefalede initiativer

På baggrund af undersøgelsen kan nedenstående initiativer anbefales. Vi gør opmærksom på, at der i anbefalingerne gives forslag til eksempler på det konkrete indhold i et påbud om retningslinjer for indberetning mv. Eksemplerne er baseret på undersøgelsens resultater samt de samtaler, vi har haft med skoleledere og forældrerepræsentanter. Men vi har ikke taget stilling til, om det er den eneste måde at tilrettelægge eventuelle nye retningslinjer på, eller om der kunne være andre relevante forhold at inddrage. Vi anbefaler derfor, at de forskellige interessenter på området inddrages i et videre arbejde med at formulere de konkrete retningslinjer mv.

- **Fastsættelse af indberetningspligt**

Undervisningsministeren opfordres til at udnytte bemyndigelsen i § 52 i lov om folkeskolen til i bekendtgørelsen om foranstaltninger til fremme af god orden i folkeskolen at fastsætte en indberetningspligt.

Indberetningspligten skal sikre, at læreren hver gang, der har været anvendt magt over for en elev, indberetter magtanvendelsen til skolelederen. Spørgsmålet er så, hvad man skal forstå ved begrebet magt. Tilbagemeldingerne fra de fleste af skolelederne, der har deltaget i vores fokusgruppe, er, at det vil være en fordel med en begrænset definition af begrebet magt til "kun" af omfatte enhver form for fastholdelse. På denne måde sikres et overblik over de situationer, hvor der anvendes fysisk magt. Der anvendes også psykisk magt, men disse situationer er ikke så håndfaste, og det vurderes derfor af skolelederne fra fokusgruppen, at det er sværere at opstille retningslinjer for, hvornår de skal indberettes. Det vurderes, at indberetningspligten for den fysiske magtanvendelse som vedhæng også vil få betydning for den psykiske magtanvendelse. Repræsentanterne for forældrene ønsker en bredere definition af magt – indberetningen skal således også omfatte den psykiske magtanvendelse som fx enhver råben eller højlydt verbal afmagtsytring over for eleverne, så man på det undervisningsmæssige område – på samme måde som på det sociale område – tydeligt markerer, at børn, unge og voksne, der har et handicap, skal behandles med fuld respekt og med selvbestemmelsesretten som udgangspunkt. Forældrerepræsentanterne mener, at det dernæst må være op til skolelederen at vurdere, om den givne handling er magtanvendelse eller ej.

Ud fra en ligebehandlingsvinkel vil det være bedst, hvis den brede vinkel på magtdefinitionen kan bruges i hverdagen. Ud fra undersøgelsen er det vores vurdering, at det er vigtigt, at man er meget afklaret omkring forståelsen af begrebet magt. Hvis der lægges for meget op til, at den enkelte lærer skal vurdere, om en given handling er udøvelse af magt, er begrebet ikke operationelt i hverdagen.

- **Procedure ved indberetning**

Der skal skriftligt fastsættes procedureregler ved indberetning af magtanvendelse over for eleverne. I disse procedureregler skal blandt andet indgå en orientering til skolelederen samt til forældrene.

- **Indberetningerne skal danne baggrund for:**

1. *En konkret stillingtagen til de enkelte magtanvendelsessituationer.* Skolelederen skal tage stilling til hver episode, hvor der har været indberettet brug af magt. Formålet er, i lyset af de nærmere omstændigheder ved magtanvendelsen, at vurdere, om magtanvendelsen har holdt sig inden for det "tilladte"

i forhold til § 8, stk. 2 i bekendtgørelsen om foranstaltninger til fremme af god orden i folkeskolen, om noget kunne have været gjort anderledes, og om der kan gøres noget for fremover at undgå tilsvarende situationer. Derudover kan der være brug for at tage stilling til, om episoden skal anmeldes som arbejdsskade.

2. *En generel drøftelse af magtanvendelse på skolen.* Alle indberetningerne danner baggrund for en samlet generel drøftelse på skolen. Den generelle drøftelse finder sted i et forum, hvor der eksempelvis sidder repræsentanter for lærere, forældre, skolepsykolog samt skolens ledelse. Formålet med den generelle diskussion er at legalisere diskussionen om magtanvendelse og dermed så vidt muligt undgå brug af magt. Her ser man nærmere på, hvad der generelt kan gøres for at undgå at komme i de situationer, hvor brug af magt opstår.

- **Kommunerne/amterne skal orienteres**

Kommunerne/amterne skal orienteres af de enkelte skoler om, hvor mange gange der på skolerne anvendes magt over for eleverne. Orienteringerne skal specificeres, så det eksempelvis fremgår, i hvilke situationer magtanvendelsen har været foretaget, om der er et mønster i magtanvendelserne, og hvilke initiativer der eventuelt er taget som opfølgning på magtanvendelsen. Formålet med orienteringen er at give kommunerne/amterne et solidt grundlag for at udøve tilsyn på dette område, og et grundlag for som ansvarlige myndigheder at skabe de bedste undervisningsrammer for eleverne.

Kommuner/amter kan endvidere tage initiativ til, at de enkelte skolars fora for generelle drøftelser om magtanvendelse kan mødes på tværs af skole-, kommune- og/eller amtsgrænser. I forbindelse med disse ”udvidede møder” kan man inddrage andre interessenter som fx brugerorganisationerne.

- **Der skal afsættes midler til uddannelse af lærerne**

Undersøgelsen peger på, at en bedre uddannelse af personalet kan være med til at nedbringe antallet af magtanvendelser. Har personalet indblik i følgerne af elevens funktionsnedsættelse, kan de ”kritiske” situationer i nogle tilfælde undgås. Generelt for folkeskolen gælder, at personalet bør tilbydes undervisning i konflikthåndtering og -løsning.

Samtidig med afsættelse af midler til uddannelse af lærerne skal der afsættes midler til supervision af den enkelte lærer over for undervisningen og forholdet til den enkelte elev og dennes funktionsnedsættelse. I forbindelse med denne supervision er det vigtigt, at forældrene inddrages, da forældrene ofte er dem, der kender eleven og dennes funktionsnedsættelse bedst.

BILAG

Undersøgelsens opbygning

Undersøgelsen er gennemført som en spørgeskemaundersøgelse, kombineret med initiativer, der gør opmærksom på problemstillingen over for det politiske niveau.

Spørgeskemaundersøgelse

Undersøgelsen er opdelt i to spørgeskemaundersøgelser. Den ene undersøgelse er rettet mod skolerne og består af to forskellige spørgeskemaer; det ene er stilet til skolelederen og det andet er stilet til tillidsrepræsentanten. Den anden og sidste undersøgelse er rettet mod amterne, Københavns og Frederiksberg Kommuner samt til Bornholms Regionskommune.

Skolerne

Undersøgelsen er begrænset til kun at omfatte skoler, hvor der gives vidtgående specialundervisning efter folkeskolelovens § 20, stk. 2. I undersøgelsen indgår amternes specialskoler samt folkeskoler med centerklasser. Vi har fundet adresser på skolerne på amternes hjemmesider eller ved kontakt til amtet. Interne skoler på behandlingssteder er kun medtaget i undersøgelsen i det omfang det enkelte amt har medtaget skolen i sin oversigt over skoler, hvor der foregår vidtgående specialundervisning. Det betyder fx, at interne skoler på hospitaler ikke er medtaget.

Spørgeskemaet til skolerne har været diskuteret i en fokusgruppe, der er nedsat i forbindelse med projektet. I forbindelse med udsendelsen af spørgeskemaerne til skolerne sendte vi en orientering til amterne og Amtsrådsforeningen med kopi af spørgeskemaerne.

I begyndelsen af juni 2004 sendte vi et spørgeskema til samtlige skoler i undersøgelsen. I slutningen af juli 2004 sendte vi en påmindelse om besvarelse af spørgeskemaerne.

Ved hver udsendelse modtog skolerne to spørgeskemaer, hvor det ene var stilet til skolelederen, mens det andet var stilet til tillidsrepræsentanten. Spørgeskemaerne var identiske, med undtagelse af ganske få spørgsmål vedrørende målgruppe for skolen og taksater samt spørgsmål om indberetninger. Ønsket om, at tillidsrepræsentanten skulle besvare spørgeskemaet skyldes en formodning om, at problemstillingen set fra "lærersiden" kunne opleves anderledes end set med skolelederens øjne.

Vi har i alt sendt spørgeskema ud til 218 skoler. 18 skoler har meldt tilbage, at de ikke kan deltage i undersøgelsen. Nogle skoler er først startet op 1. august 2004 og har derfor ingen erfaringer på området, andre skoler er underafdelinger til en "hovedskole", hvor denne har besvaret, og nogle skoler har meddelt, at de af tidsmæssige årsager ikke kan besvare spørgeskemaet. Endelig er der skoler, der har meddelt, at de ikke tør besvare spørgeskemaet, da mange af svarene til spørgsmålene vil kunne misforstået.

106 skoleledere og 68 tillidsrepræsentanter har besvaret spørgeskemaet. Besvarelserne dækker i alt 109 skoler. Hvis vi fratrukker antallet af skoler, som har meldt tilbage, at de ikke kan deltage i undersøgelsen, er svarprocenten fordelt på skoler 50,5%. Vi har erfaret, at det ikke altid er skolelederen, der har udfyldt skolelederspørgeskemaet. Det er i nogle tilfælde viceinspektøren eller, hvis der er tale om centerklasser, er det ofte lederen af centerafdelingen, der har udfyldt skemaet.

I bearbejdningen af resultaterne fra skolerne har vi som hovedregel opgjort respondenternes besvarelse i følgende to grupper:

- Skoleledere (106 besvarelser)
- Tillidsrepræsentanter (68 besvarelser)

Vi vælger denne model for opgørelsen af besvarelserne, da vi har en formodning om, at problemstillingen kan være forskellig alt efter, om man ser den ud fra den ledelsesmæssige synsvinkel eller ud fra lærersynsvinklen. Vi er selvfølgelig opmærksom på, at når skolelederen og tillidsrepræsentanten besvarer spørgeskemaet, vil det også altid være den enkeltes personlige vurdering af problemstillingen.

I de tilfælde, hvor vi oplyser resultatet i procent, er denne beregnet ud fra det samlede antal skoleledere eller tillidsrepræsentanter, der har besvaret det enkelte spørgsmål.

Ved nogle af spørgsmålene gør vi resultaterne op på ”skoleniveau”. Ved disse spørgsmål indgår kun resultaterne fra de 65 skoler, hvor vi både har en besvarelse fra skolelederen og fra tillidsrepræsentanten. Denne model anvendes i de situationer, hvor vi finder det relevant at se nærmere på, om der eventuelt er en forskellig opfattelse af problemstillingen på den samme skole. Når vi kun måler på de 65 skoler, hvor vi har besvarelser fra begge repræsentanter, er det ud fra en forudsætning om, at repræsentanterne her svarer ud fra de samme daglige forudsætninger.

Endelig vil der være spørgsmål, hvor vi gør besvarelserne op på antal besvarelser fra de 109 skoler, som indgår i undersøgelsen, og de 174 respondenter. Det sker ved spørgsmål, hvor det er mere relevant at ”måle” i forhold til den personlige opfattelse af problemstillingen end i forhold til, hvilke arbejdsområder man har i dagligdagen.

Amterne

I begyndelsen af juni 2004 sendte vi et spørgeskema til samtlige amter, Københavns og Frederiksberg Kommuner samt til Bornholms Regionskommune. Dette spørgeskema var stilet til chefen i Undervisnings- og kulturforvaltningen. I midten af juli 2004 er der sendt en påmindelse til amterne/kommunerne om at besvare spørgeskemaet. I september 2004 er de amter, der på dette tidspunkt ikke havde besvaret spørgeskemaet blevet rykket ved en telefonisk henvendelse.

Forud for udsendelsen af spørgeskemaet til amterne blev det sendt til høring hos Amtsrådsforeningen.

15 respondenter har besvaret spørgeskemaet, heraf to i form af breve. Udsagnene derfra er søgt indarbejdet i skemaets svarkategorier.

En del af den vidtgående specialundervisning varetages af ”almindelige” folkeskoler med specialklasser oprettet efter overenskomst med amtet. Først ved modtagelse af svar fra et amt er vi blevet opmærksom på, at det på disse skoler ofte er kommunen, der har et direkte tilsyn. Når vi konkluderer på amternes vurdering af problemstillingen, er det derfor vigtigt at være opmærksom på, at det kun er amternes egne specialskoler, som i det daglige er underlagt amtets retningslinjer på området. Det billede, undersøgelsen tegner af praksis, er derfor ikke helt dækkende, men kompletteres naturligvis til en vis grad af de svar, der er indhentet ved den samtidige direkte henvendelse til skolerne.

Fokusgruppe

Som indledning til undersøgelsen har der været afholdt fokusgruppemøder med repræsentanter fra specialskoler med forskellige handicapgrupper som målgruppe. Det har

været vigtigt at have kontakt til praktikere for der igennem at få en mere præcis fornemmelse af problemstillingen. Medlemmerne af fokusgruppen har også fungeret som vejledere i forbindelse med designet af spørgeskemaer til skolerne. Efter analysen af undersøgelsen har der været afholdt endnu et møde i fokusgruppen.

I forløbet frem til fokusgruppemedlemmerne blev fundet, har vi talt med en række skoleledere på specialskoler om deres oplevelse af brug af magt i forbindelse med undervisningen. Vi har i den forbindelse talt med en børnepsykiatrisk afdeling, som oplyste, at der på afdelingen var tilstrækkelige ressourcer til at have den nødvendige opmærksomhed på brugen af magt. Det kunne være nødvendigt at anvende magt, men personalet havde en helt fast praksis for bearbejdning af sådanne episoder bagefter med det formål at identificere, hvordan situationen udviklede sig til, at der skulle bruges magt over for eleven.

Tilsvarende har vi talt med en specialskole for elever med DAMP, hvor skolelederen blandt andet oplyste, at de elever, der kommer til skolen, ofte har haft en længere periode i det tidligere skoleforløb, hvor der ofte er brugt magtmidler. Men på den pågældende specialskole oplevede man, at problemerne ændrede sig. Her var en meget bevidst tilgang til elevernes adfærd, og det var fx kendt for alle elever, at hvis en elev bliver udadreagerende, flytter resten af klassen sig væk fra eleven og undgår på den måde, at der opstår farlige situationer, som gør det nødvendigt at bruge fysisk magt over for eleven.

Møde med forældrerepræsentanter

Efter analysen af undersøgelsen har vi holdt møde med repræsentanter for forskellige forældregrupper og brugerorganisationer for at få deres vurdering af undersøgelsens resultater samt deres vurdering af behovet for tiltag i forhold til magtanvendelse i folkeskolen.

Brev til undervisningsministeren

Som indledning til undersøgelsen sendte vi i maj 2004, med kopi til Folketingets Uddannelsesudvalg, et brev til undervisningsministeren, hvor vi bad om ministeriets vurdering af, om det nuværende regelsæt er tilstrækkeligt til at vurdere, hvornår der er tale om legemlig straf, og hvornår der er tale om magtanvendelse i nødvendigt omfang. Vi bad ligeledes om ministeriets syn på, om der er forskel på definitionen af ”nødvendig magt”, når der er tale om en almindelig folkeskole og en skole, der giver undervisning efter folkeskolelovens § 20, stk.2.

Ministeren har i sit svar oplyst, at ministeriet på baggrund af sagen fra Fredericiaskolen har drøftet problemstillingen med Amtsrådsforeningen. Amtsrådsforeningen har efterfølgende foretaget en undersøgelse af, i hvilket omfang amterne har regler, der sikrer, at sager om magtanvendelse på specialskolerne bliver indberettet til det amtskommunale skole- og undervisningsvæsen. På baggrund af Amtsrådsforeningens undersøgelse har ministeriet den 5. juli 2004 henstillet til samtlige amtskommunerne, at der udarbejdes retningslinjer for indberetning af magtanvendelse på specialskolerne. I henvendelsen til amterne gør ministeren også opmærksom på, at reglerne om rammerne for magtanvendelse findes i bekendtgørelsen om foranstaltninger til fremme af god ro og orden i folkeskolen. På vores forespørgsel, om der er forskel på definitionen af ”nødvendig magt” i en almindelig folkeskole og i en specialskole, skriver ministeren: *”Jeg skal bemærke, at reglerne om ”nødvendig magt” er de samme for alle folkeskoler, men jeg må gøre*

opmærksom på, at det altid vil bero på et vist skøn, hvad der er "nødvendig magt" i den konkrete situation."

Lovgivning

Regler om foranstaltninger til fremme af god orden i folkeskolen

De eneste specifikke regler på området er bekendtgørelse nr. 27 af 12. januar 1995 om foranstaltninger til fremme af god ro og orden i folkeskolen samt den tilhørende vejledning nr. 14 af 12. januar 1995 om foranstaltninger til fremme af god ro og orden.

Fastsætte af regler om orden og samvær

Det er skolebestyrelsen på den enkelte skole, der fastsætter regler for orden og samvær. Disse regler skal bidrage til opfyldelsen af folkeskolens formål, og det fremgår af vejledningen, at bestemmelserne i bekendtgørelsen skal ses i sammenhæng med den pædagogiske praksis, som folkeskoleloven lægger op til.

Bekendtgørelsen angiver de maksimale foranstaltninger, der kan iværksættes over for en elev, der tilsidesætter skolens regler for orden og samvær. Der er intet til hinder for, at skolen kan iværksætte åbenbart mildere foranstaltninger.

Afgørelse om brug af foranstaltninger?

Det er skolelederen, der træffer alle konkrete afgørelser vedrørende skolens elever, men skolelederen kan af praktiske grunde delegere sin beføjelse til den enkelte lærer. Skolelederen har ret til at delegere sin beføjelse om beslutning om iværksættelse af dels åbenbart mildere foranstaltninger end de, der er beskrevet i bekendtgørelsen, og dels beslutning om midlertidig overflytning til anden undervisning på skolen, hvis hensynet til undervisning af resten af klassen gør det nødvendigt.

Det fremgår af indledningen til vejledningen, at hvis man anvender bekendtgørelsens bestemmelser i § 4 om overførelse til anden undervisning på skolen eller § 5, der rummer muligheder lige fra eftersidninger til udskrivning af folkeskolens elever på 10. klassestrin, så må disse regler ikke anvendes, før det forgæves har været forsøgt i samarbejde med eleven og hjemmet af afdække årsagen til problemerne.

Behov for specialundervisning eller specialpædagogisk bistand skal afklares

Behovet for specialundervisning eller specialpædagogisk bistand samt behovet for anden inddragelse af de sociale myndigheder skal også undersøges. Det fremgår direkte af bekendtgørelsens § 9, at i de tilfælde, hvor der er grund til at antage, at en elevs uhenigtsmæssige opførsel skyldes sociale og emotionelle vanskeligheder, skal skolen i stedet for at iværksætte foranstaltninger efter § 5 rette henvendelse til pædagogisk-psykologisk rådgivning med henblik på specialundervisning og anden specialpædagogisk bistand og/eller til de sociale myndigheder. Det vil sige, at man her lægger vægt på, at man går dybere med sagen end blot at iværksætte en af de foranstaltninger, som bekendtgørelsen åbner mulighed for. Spørgsmålet er, hvad man gør, når problemet opstår på specialskoler/specialklasser, og der ikke umiddelbart er andre relevante tilbud til eleven?

Brug af magt i nødvendigt omfang

Det fremgår af bekendtgørelsens § 8, at der *ikke* må anvendes *legemlig straf*. Der er dog i § 8, stk. 2 åbnet mulighed for at *anvende magt i nødvendigt omfang*, hvis elever øver vold mod andre eller ødelægger eller beskadiger ting. Når indgriben efter § 8 anvendes,

forudsættes det, at der skal foreligge en overhængende fare for eller påbegyndt overgreb fra elevens side, som det ikke er muligt at hindre eller standse på anden måde. Det fremgår af vejledningen, at udstrækkes magtanvendelsen således, at den åbenbart går videre end nødvendigt for at bringe overgrebet til ophør, eller sættes den først ind, efter at overgrebet er ophørt, vil der foreligge en overtrædelse af § 8, stk. 1, fordi indgrebet derved får karakter af legemlig straf.

Det fremgår af bekendtgørelsens § 8, stk.3, at det er læreren, der har mulighed for at træffe beslutning om, at en elev med magt kan udelukkes fra klassen fx i de situationer, hvor eleven har truet med eller anvendt fysisk eller psykisk vold over for læreren eller en klassekammerat på en sådan måde, at elevens tilstedeværelse åbenbart vil være til skade for den pågældende elev. Når eleven er fjernet fra klassen, træffer skolelederen beslutning om de nødvendige videre foranstaltninger.

Er reglerne forældede?

Louise Frevert (DF) har i spørgsmål nr. 1829 i folketingsåret 2003/2004 spurgt undervisningsministeren om bekendtgørelsen til fremme af god ro og orden i folkeskolen ikke er forældet, idet den ikke har været revideret siden 1995. Louise Frevert foreslår, at man i stedet anvender et canadisk system, der kaldes Code of conduct (kodeks for adfærd/opførelse), som forbillende til regler for folkeskolen. Ministeren svarer, at bekendtgørelsen udstikker de overordnede rammer for de sanktioner, der kan tildeles eleverne, og at det er skolebestyrelsen, der fastsætter ordensreglerne for den enkelte skole, hvilket ministeren mener er den bedste løsning. Hvis den enkelte skole skulle vælge at arbejde med konceptet "Code of conduct", vil dette være muligt.

Regler om specialundervisning

Ansvaret for undervisningen

Det fremgår af § 20, stk. 1 i bekendtgørelse nr. 870 af 21. oktober 2003 af lov om folkeskolen, senest ændret ved lov nr. 477 af 9. juni 2004, at kommunalbestyrelsen er forpligtet til at sørge for undervisning i grundskolen og 10. klasse, herunder specialundervisning og anden specialpædagogisk bistand af børn og unge under 18 år, som bor eller opholder sig i kommunen. Det fremgår af samme lov § 20, stk. 2, at det uden for Bornholms, Frederiksberg og Københavns Kommuner er amtskommunen, der er forpligtet til at sørge for specialundervisning (den vidtgående specialundervisning) af børn og unge under 18 år, der bor eller opholder sig i amtskommunen, og som vedkommende kommunalbestyrelse har henvist til amtet.

Den vidtgående specialundervisning kan organiseres på meget forskellig vis. Der anvendes ofte en af følgende ordninger:

- Enkeltintegration, hvor eleven med ekstra støtte kan følge undervisningen i en almindelig klasse eller en kommunal specialklasse.
- Special-/centerklasse, hvor en mindre gruppe af børn med særlige forudsætninger og behov undervises sammen på en almindelig folkeskole.

Undervisningen af elever i enkeltintegration og specialklasser sker i et tæt samarbejde med kommunerne, der udfører undervisningen på vegne af amtet. Amtet har dog det pædagogiske og økonomiske ansvar for den vidtgående specialundervisning.

- Specialskoler, der er amtslige skoler særligt indrettet med henblik på undervisning af elever med særlige forudsætninger og behov. Kan organiseres som kostskole.
- Intern undervisning på et anbringelsessted eller i et dagbehandlingstilbud, hvis barnet/den unge er anbragt, og det ikke er muligt at finde et passende undervisningstilbud i nærheden af anbringelsesstedet.

Den vidtgående specialundervisning omfatter også forskellige andre former for støtte, som er nødvendige for undervisningen. Det kan være fysioterapi, psykologbistand, personlig medhjælp samt rådgivning til forældre, lærere mv. Herudover stilles der særlige undervisningsmidler til rådighed.

Visitation til specialundervisning

Visitationen sker ikke på baggrund af barnets diagnose, men på baggrund af omfanget af indlæringsvanskeligheder. Således omfatter gruppen såvel børn med alvorlige fysiske og psykiske funktionsnedsættelser, fx multihandicappede og udviklingshæmmede, som børn uden funktionsnedsættelser, men med alvorlige indlæringsvanskeligheder. Den langt overvejende del af eleverne i undervisningen har dog en eller flere alvorlige funktionsnedsættelser. Det er primærkommunen, der visiterer til den vidtgående specialundervisning, men det er amtet, der beslutter, under hvilken form undervisningen skal gives. Kan primærkommune og amtskommune ikke blive enige om den konkrete foranstaltning, kan primærkommunen vælge at ændre visitationen til amtskommunen og selv iværksætte de nødvendige foranstaltninger.

Finansiering

Det er amtskommunen, der har udgiften til den vidtgående specialundervisning, bortset fra takstelbet på kr. 181.405 kr. pr. år (2004), som kommunen skal betale for undervisningen og den tilknyttede specialpædagogiske bistand. Takstelbet fastsættes administrativt, jf. bekendtgørelse nr. 896 af 22. september 2000 om folkeskolens specialundervisning og anden specialpædagogiske bistand.

Baggrund om læreruddannelsen og udviklingen på det sociale område

Læreruddannelsens betydning

De allerfærreste nyuddannede lærere kender noget til handicapområdet og har særlig viden om undervisning af børn og unge med forskellige former for funktionsnedsættelser. Flere, herunder Evalueringsinstituttet og Center for Ligebehandling af Handicappede, har påvist, at læreruddannelsen indeholder meget lidt viden om specielle indlæringsbehov og metoder til at tilgodese sådanne behov. Samtidig giver skolefolk inden for området udtryk for, at det kan mærkes, at nye lærere ikke har et tilstrækkeligt solidt kendskab til området.

Det betyder, at der er et stort behov for efteruddannelse. Det kræver meget efteruddannelse at give nye lærere et vidensniveau svarende til fx et speciale på læreruddannelsen, men der er ikke afsat så mange penge til efteruddannelse, at det er muligt at nå dette niveau for lærere i specialundervisningen.

Da kendskab til alternative pædagogiske metoder kan være vigtige redskaber til at undgå behovet for at bruge magt, indgår det som et element i denne undersøgelse, at vi undersøger

Magtdefinitioner på det sociale område

De problemer, som vi forsøger at undersøge her, har en parallel på det sociale område. For så vidt angår sociale institutioner for børn og unge, herunder børn og unge med handicap, findes der en bekendtgørelse om, på hvilke betingelser og under hvilke omstændigheder der må udøves magt over for de børn, der bor på institutionen. De institutioner, der også har skoler på stedet, er derfor omfattet af to helt forskellige regelsæt, nemlig folkeskolelovens og servicelovens.

Ifølge bekendtgørelse om magtanvendelse mv. i døgninstitutioner for børn og unge og i opholdssteder for børn og unge for flere end fire personer er anført et generelt forbud mod nedværdigende behandling, legemlig afstraffelse, fysisk magtanvendelse og isolation mv. § 2 indeholder en undtagelse fra forbuddet mod fysisk magtanvendelse. Her står, at det er tilladt at fastholde og føre barnet eller den unge til et andet opholdssted, hvis barnet eller den unge enten ”udviser en sådan adfærd, at fortsat ophold i fællesskabet er uforsvarlig” eller ”derved forhindres i at skade sig selv”. Anvendelsen af magt skal tilpasses de konkrete forhold og ”må ikke gå ud over det strengt nødvendige”. Ud over denne mulighed gælder der særlige regler i situationer, hvor magtanvendelse er nødvendig for at ”modstå eller afværge et påbegyndt eller overhængende uretmæssigt angreb og ikke åbenbart går ud over, hvad der under hensyn til angrebets farlighed, angriberens person og det angrebne retsgodes betydning er forsvarligt”.

Der har ikke været så stor offentlig debat om disse regler, i hvert fald ikke i den sammenhæng, der handler om, at de gælder for børn og unge med vidtgående funktionsnedsættelser, der er anbragt uden for hjemmet. Men der har de senere år været en meget betydningsfuld debat om definitioner af begrebet magtanvendelse, når det betegner tiltag, der vurderes nødvendige over for personer med fysisk eller psykisk funktionsnedsættelse. Dette er foregået i regi af serviceloven, hvor reglerne om i særlige tilfælde at gribe ind med fysisk magtanvendelse over for voksne med betydelige psykiske funktionsnedsættelse er beskrevet. I 1998, da serviceloven trådte i kraft, betød det en samtidig retslig ophævelse af de tidligere døgninstitutioner. Rent lovgivningsmæssigt fandtes der

ikke længere døgninstitutioner for voksne med handicap, hvilket var med til at gøre det nødvendigt at tage indgrebsmuligheder, som havde været i brug tidligere op til revision. Resultatet blev ny lovgivning med både en udvidelse og en indskrænkning i muligheden for at bruge fysisk tvang i det pædagogiske arbejde. Det indgik i den lovændring, som blev vedtaget, at det under særlige omstændigheder var tilladt at fastholde og føre en person fra et lokale til et andet. Det var derimod ikke tilladt at bruge fysisk magt, når der ikke umiddelbart var fare for skade på personer, herunder i forbindelse med almindelig personlig hygiejne.

Denne afgrænsning førte til meget debat og udviklingsarbejde om grænsen mellem omsorgssvigt og magtanvendelse. De centrale spørgsmål handlede om, hvordan man som pædagog skal undgå at bruge fysisk magt i helt almindelige hverdagssituationer over for personer, som på grund af et vidtgående handicap ikke vil ”lytte til fornuft”. Er det mere pædagogisk forsvarligt at lade en person ”slippe for” at komme i bad eller børste tænder, end det er med magt at gennemføre bad og tandbørstning? Det virkede i nogle sammenhænge som om, de personer, der var beskæftiget på botilbud for voksne med vidtgående funktionsnedsættelser, blev delt i to grupper: den ene gruppe hilste de nye regler velkomne som et bidrag til den pædagogiske udfordring: altid at finde nye måder at gøre arbejdet på med endnu mere udgangspunkt i den enkeltes konkrete situation. Den anden gruppe så reglerne som decideret skadelige, en forhindring for reelt at hjælpe de mennesker, som har mest brug for hjælp, og dermed et bevidst påført svigt af disse mennesker.

Erfaringerne fra det sociale område viser samtidig, at der kan vise sig at være andre måder at give støtte på, hvis man opsøger dem bevidst. Som et resultat af den nye lovgivning på socialområdet har der været gennemført udviklingsarbejde og kursusvirksomhed, som har demonstreret andre tilgange til de situationer, som traditionelt har været svære at løse uden at bruge magt, - af hensyn til den handicappede selv.

Center for Ligebehandling af Handicappede kan ikke konkludere, i hvilket tilfælde fysisk magt er nødvendig eller ikke nødvendig. Udgangspunktet må være, at det aldrig er helt i orden at bruge fysisk magt. Hvis det er nødvendigt i en konkret situation, er det samtidig en opgave for det personale, som oplever nødvendigheden, at man bevidst arbejder på at finde frem til en måde at udføre arbejdet på uden brug af fysisk magt over for personen.

Det siger sig selv, at psykisk magtanvendelse er tilsvarende uønsket. I de situationer, hvor der er tale om decideret psykisk tvang eller hånlig behandling, må man antage, at det aldrig er nødvendigt med brug af psykisk magt. Opgaven bliver derefter at opdage, når det foregår og løbende udvikle kulturen, så psykisk magt ikke er en del af det pædagogiske værktøj.

Analyse af praksis

Amter

Metode

I begyndelsen af juni 2004 sendte vi et spørgeskema til samtlige amter, Københavns- og Frederiksberg Kommuner samt til Bornholms Regionskommune. Dette spørgeskema var stilet til chefen i Undervisnings- og kulturforvaltningen. I midten af juli 2004 er der sendt en påmindelse til amterne/kommunerne om at besvare spørgeskemaet. I september 2004 er de sidste amter telefonisk rykket for en besvarelse af spørgeskemaet.

Forud for udsendelsen af spørgeskemaet til amterne blev dette sendt til høring hos Amtsrådsforeningen.

Der er i alt udsendt spørgeskema til 16 amter/kommuner og 15 amter/kommuner har besvaret spørgeskemaet, heraf to i form af breve. Udsagnene derfra er bedst muligt indarbejdet i skemaets svarkategorier. Svarprocenten er 94%.

Nedenstående skema indeholder en oversigt over, hvilke amter, der har besvaret spørgeskemaet:

	Har besvaret
Københavns Kommune	x
Frederiksberg Kommune	x
Bornholms Regionskommune	x
Københavns Amt	x
Frederiksborg Amt	x
Roskilde Amt	x
Storstrøms Amt	x
Vestsjællands Amt	x
Fyns Amt	x
Sønderjyllands Amt	x
Vejle Amt	x
Århus Amt	
Nordjyllands Amt	x
Ribe Amt	x
Ringkøbing Amt	x
Viborg Amt	x

Baggrund

En væsentlig del af den vidtgående specialundervisning varetages af almindelige folkeskoler med specialklasser oprettet efter overenskomst med amtet. På disse skoler har kommunerne tilsynsforpligtelsen. Denne del af undersøgelsen dækker ikke disse klasser, men kun specialskoler i amtsregi. Det billede, undersøgelsen tegner af praksis på området, er derfor ikke helt dækkende, men kompletteres naturligvis til en vis grad af de svar, der er indhentet ved den samtidige direkte henvendelse til skolerne.

Manglende overblik i amterne

Samlet set giver svarene den opfattelse, at man i amtsforvaltningerne ikke har noget klart indtryk af magtanvendelsen i skolerne. Dette gælder såvel antal som karakteren af hændelserne.

I seks amter skal skolerne til amtet indberette brug af magt efter vejledning om foranstaltninger til fremme af god ro og orden i folkeskolen. Som nævnt kan dette billede sløres af, at amterne også kan have specialklasser i folkeskoleregi, som ikke medregnes her. Et enkelt amt oplyser at have forskellig indberetningspraksis for folkeskoleklasser og amtskoler. Et andet amt bemærker, at det vil virke diskriminerende, hvis der skulle gælde særlige regler for den del af eleverne i den vidtgående specialundervisning, der er henvist til en amtslig specialskole.

Syv amter oplyser, at de har udarbejdet retningslinjer for, hvilke midler § 20, stk. 2-skolerne må anvende over for elever, hvis de er urolige eller til fare for dem selv eller andre. Et amt oplyser, at der nu vil blive udarbejdet retningslinjer.

Igen er der ikke spurgt til specialklasserne i folkeskoleregi.

Regler om indberetning

Seks amter oplyser at have regler for, hvornår skolelederen skal indberette brug af magt til amtet. Det skal ske efter lederens skøn i tre amter, og i to amter kun ved samtidig indgivelse af arbejdsskadeanmeldelse. I disse fem af seks amter er der altså ikke nogen sikkerhed for, at anledningen har noget med eleven at gøre. Amterne vurderer typisk indberetningerne med henblik på eventuelle konsekvenser eller indgriben på skolen. Et amt forholder sig til sagerne ved dialog med skoleinspektøren og registrerer antallet af klager fordelt på skoler og afdelinger.

Indberetninger - antallet

Kun fem amter giver oplysninger om antallet af indberetninger til amterne i årene 2000-2003, opgjort pr. skoleår. Et enkelt amt svarer, at der har været mellem 10 og 20 hændelser i 2002-2003, alle andre opgørelser angiver et lavere antal. Tre amter angiver således antallet af hændelser til under fem gange i hvert af alle årene. I øvrigt er antallet af elever i de enkelte amter forskelligt, og det er derfor ganske vanskeligt at udlede noget generelt af oplysningerne.

En del svarer, at det nærmest er umuligt at opgøre, eller at de ikke har modtaget indberetning eller klage. Et amt bemærker med en form for cirkelslutning, at det ikke registrerer magtanvendelse, og at der ikke skønnes behov herfor ud fra antallet af sager gennem årene. Det henstår på den baggrund uklart, hvorfra amtet kan vide, at der ikke er behov for registrering. Samme amt konstaterer imidlertid også, at den sociale kontrol med børn i den vidtgående specialundervisning er langt større end med børn i den ordinære undervisning, og for amtet er der derfor ingen tvivl om, at indgreb i barnets fri udfoldelse forekommer langt oftere her end for andre børn. Amtet har her fat i en interessant observation. Et begreb som ”indgreb i barnets fri udfoldelse” må også antages at kunne rumme hændelser med anvendelse af magt i et eller andet omfang. Dette kunne måske give anledning til interne overvejelser om at holde øje med såvel antallet som karakteren af hændelserne.

Amternes manglende kendskab til konkrete sager illustreres af, at kun et amt oplyser, at der har fundet sanktion sted over for en skole, der har anvendt magt. Sanktionen bestod i påtale til skolelederen for ikke at have indberettet en hændelse, der omfattede magtan-

vendelse. To andre amter oplyser, at der har fundet sanktion sted i form af tjenstlig samtale med en lærer. I begge tilfælde er der efterfølgende lagt notat herom på lærerens personalemappe.

Slinger i definitionerne?

De ovenfor nævnte svar aktualiserer spørgsmålet om definitionen af magtanvendelse. Ikke alle amter redegør nærmere for, hvad magtanvendelse anses for at omfatte. Syv amter besvarer direkte spørgsmålet om definitionen på magt. I flere tilfælde er den ganske kortfattet, idet der henvises til bekendtgørelsen eller vejledning om foranstaltninger til fremme af god ro og orden i folkeskolen (tre amter). To amter svarer ganske kort ”fastholdelse”, hvorved der formentlig henvises til samme bekendtgørelse.

I andre tilfælde fremgår en mere omfattende definition indirekte, således eksempelvis af et vedlagt internt skema til registrering af fysisk og psykisk vold. Af dette fremgår, at også episoder, hvor læreren har været nødt til at råbe højt og/eller snakke til ro, skal oplyses. Også råben og beroligelse anses altså for at høre med til billedet af en situation, der kan rumme magtanvendelse.

I et andet svar bemærkes det, at på skoler, hvor eleverne er præget af svære fysiske funktionsnedsættelser, forekommer magtanvendelse ikke. Det bør vel imidlertid være klart, at eleven udmærket kan have det indtryk, at der bliver anvendt magt, selvom eleven på grund af sit handicap ikke kan gøre fysisk eller verbal modstand, og selvom læreren/pædagogen måske ikke selv er bevidst om sin anvendelse af magt. Spørgsmålet er her naturligvis, hvorledes denne dimension bedst indarbejdes i en definitionsafklaring, så den også bliver praktisk anvendelig i hverdagen.

Uddannelse af personalet

Otte amter oplyser, at der i amtet findes uddannelsesstilbud til lærere i den vidtgående specialundervisning. Heraf er der i seks amter tilbud, som giver specifik viden om konfliktløsning i forhold til elevernes handicap.

Et amt oplyser, at specialundervisningsopgaven tidligere udelukkende har været fordelt til folkeskolerne i amtet, men at der nu oprettes amtslige specialskoler. I forbindelse med overgangen til den nye organisationsordning arbejder forvaltningen sammen med skolelederne på at etablere personalekurser om ”Vold som udtryksmiddel”.

Et andet amt oplyser om indberetningerne, at de indgår i et udviklingsarbejde, der sigter imod fælles regler for amtets skoler og klasserne i folkeskoleregi – i øvrigt inspireret af Tapesagen. Tanken er at lade Bekendtgørelse om magtanvendelse danne udgangspunkt for de nye fælles regler om indberetning.

Det oplyses fra et tredje amt, at det i samarbejde med Center for Videregående Uddannelse⁵ og Amtsentre for Undervisning⁶ har etableret en uddannelse i specialpædagogik for at sikre kvalificerede lærerkræfter i specialskolerne.

Ingen af disse tre amter svarer bekræftende på spørgsmålet, om der tilbydes undervisning i viden om konfliktløsning i forhold til elevernes handicap. Ved læsning af svarene må det imidlertid antages, at netop denne problemstilling indgår aktivt som baggrund for ønsket om at kvalificere personalet. Der er altså i alt syv amter, der på en eller anden måde har emnet på dagsordenen i uddannelsessammenhæng. Dette må antages at vise en temmelig høj grad af bevidsthed om problemet.

Vejledning til personalet

Flere amter tager i deres vejledning til personalet udgangspunkt i den juridiske ramme for området, herunder nødværgelæren og formuleringen i straffelovens § 13, stk. 1: ”Handlinger foretagne i nødværge er straffri, for så vidt de...”. Formuleringen knytter an til Bekendtgørelse om magtanvendelse, der indledes med ordene ”Legemlig straf må ikke anvendes” og i stk. 2, ”For at afværge...”

Som med andet regelværk angiver disse formuleringer relevante og formålstjenlige afgrænsninger, men set i forhold til en praktisk pædagogisk hverdag tilbyder de ikke personalet en helhedspræget forståelse af problemstillingen. Reglerne tager ikke afsæt i en forståelse af den konkrete situation som udtryk for en magtrelation – det magtesløse barn (med et handicap) contra den voksne, der sandsynligvis vil barnet dets bedste, men som i forsøget sætter sig ud over grænsen for magtanvendelse. Ved lovlig nødværge skal der i juridisk forstand være tale om at afværge et *angreb*, hvorved forstås en *fysisk integritetskrænkelse*. Afværgereglerne kan ikke anvendes i forhold til verbale trusler eller ytringer, fx et skrigende barn, fordi der ikke er tale om et egentligt angreb.

Den juridiske grænseangivelse slår tilsyneladende ikke til i den pædagogiske sammenhæng, og personalet er ikke særlig godt hjulpet, hvis vejledningerne ikke knytter an til virkeligheden.

Et amt fortsætter betragtningerne om nødværge med overvejelser i relation til en konkret situation med sprogsvage elever. Når den juridiske vejledning således orienteres mod praksis og yderligere sættes i relation til amtets formulerede politik for fysisk magtanvendelse på skoler og institutioner, opstår der et hjælpemiddel, der forhåbentlig opleves som anvendeligt af det pædagogiske personale.

Amternes egen undersøgelse

I forbindelse med retssagen har Landsforeningen LEV rettet henvendelse til undervisningsministeren. LEV har over for ministeren efterlyst regler for magtanvendelse på undervisningsområdet, svarende til, hvad der findes i den sociale lovgivning. Ministeren har i sit svar til LEV oplyst, at ministeren ved, at der i Amtsrådsforeningens regi har været drøftelser i Undervisnings- og Kulturdirektørkredsen, om der er behov for detailregulering på området. Ministeren oplyser videre, at man i Undervisnings- og Kulturdirektørkredsen har konkluderet, at der ikke er behov for detailregulering. Samtidig oplyser ministeren, at man i Amtsrådsforeningen foretager en nærmere gennemgang af amternes tilsynsmanualer, og at en endelig stillingtagen til eventuelle ændringer i reglerne vil bero på resultatet af denne gennemgang.

Amtsrådsforeningen har over for centret oplyst, at man ikke er i gang med en egentlig undersøgelse af området, men man har spurgt amterne om, hvilken praksis der er for håndtering af sager omkring magtanvendelse. Amtsrådsforeningen oplyser, at amternes praksis varierer fra mere generelle tilsynsmanualer, hvorunder spørgsmål om magtanvendelse tages op til egentlige retningslinjer for eventuelle sager med magtanvendelse. Disse retningslinjer beskriver, hvordan magtanvendelsessager skal håndteres.

Amtsrådsforeningen oplyser, at de har orienteret Undervisningsministeriet om ovenstående.

Skoler

Metode

I begyndelsen af juni 2004 sendte vi et spørgeskema til samtlige specialskoler, hvor der gives undervisning efter folkeskolelovens § 20, stk. 2, samt til folkeskoler, hvor der er centerklasser. Vi har fundet adresser på skolerne på amternes hjemmesider eller ved kontakt til amtet. I slutningen af juli 2004 sendte vi en påmindelse om besvarelse af spørgeskemaerne.

Vi har i alt sendt spørgeskema ud til 218 skoler. 18 skoler har meldt tilbage, at de ikke kan deltage i undersøgelsen, flere af skolerne/skolelederne er først startet 1. august 2004 og har derfor ingen erfaring, andre skoler er underafdelinger til en "hovedskole", hvor denne har besvaret, og nogle skoler har meddelt, at de af tidsmæssige årsager ikke kan besvare spørgeskemaet, og endelig er der skoler, der har meddelt, at de ikke tør besvare spørgeskemaet, da mange af svarene til spørgsmålene vil kunne misforstås. 109 skoler har besvaret spørgeskemaet fordelt på 106 skoleledere og 68 tillidsrepræsentanter. Hvis vi fratrækker antallet af skoler, som har meldt tilbage, at de ikke kan deltage i undersøgelsen, er svarprocenten fordelt på skoler 50,5%. Vi har erfaret, at det ikke altid er skolelederen, der har udfyldt skolelederspørgeskemaet, det kan være viceinspektøren, eller hvis der er tale om centerklasser, er det ofte lederen af centerafdelingen, der har udfyldt skemaet.

Når vi i det følgende arbejder med resultaterne fra skolerne, vil vi som hovedregel gøre respondenternes besvarelse op i følgende tre grupper:

- Det samlede antal respondenter (174 besvarelser)
- Skoleledere (106 besvarelser)
- Tillidsrepræsentanter (68 besvarelser).

Vi vælger denne model for opgørelsen af besvarelserne, da vi har en formodning om, at problemstillingen kan være forskellig alt efter, om man ser den ud fra den ledelsesmæssige synsvinkel eller ud fra lærersynsvinklen. Vi er selvfølgelig opmærksom på, at når tillidsrepræsentanten besvarer spørgeskemaet, vil det altid være den enkelte persons vurdering af problemstillingen. Alligevel tillader vi os at konkludere generelt på besvarelsen, idet vi har en formodning om, at tillidsrepræsentanten har en fornemmelse af, hvordan problemstillingen opleves i praksis.

Ved nogle af spørgsmålene gør vi resultaterne op på "skoleniveau". Ved disse spørgsmål indgår kun resultaterne fra de 65 skoler, hvor vi både har en besvarelse fra skolelederen og fra tillidsrepræsentanten. Denne model anvendes i de situationer, hvor vi finder det relevant at se nærmere på, om der er overensstemmelser mellem ledelsens og lærerrepræsentantens opfattelse af problemstillingen. Når vi så kun måler på de 65 skoler, hvor vi har besvarelser fra begge repræsentanter, er det ud fra en forudsætning om, at repræsentanterne her svarer ud fra de samme daglige forudsætninger.

Endelig vil der være spørgsmål, hvor vi gør besvarelsen op på antal besvarelser fra de 109 skoler, som indgår i undersøgelsen, og de 174 respondenter. Det sker ved spørgsmål, hvor det er mere relevant at "måle" på den personlige opfattelse af problemstillingen end på spørgsmålet om, hvilke arbejdsområder man har i dagligdagen.

Hvilke funktionsnedsættelser har eleverne?

Vi indleder undersøgelsen med at bede skolelederen oplyse målgruppen for skolens elever. Vi havde på forhånd defineret følgende målgrupper.

- Elever med svære opmærksomheds- og koncentrationsvanskeligheder (ADHD/DAMP)
- Elever inden for spektret autisme
- Elever med svære generelle indlæringsproblemer
- Elever med svære læsevanskeligheder
- Elever med hørehandicap
- Elever med synshandicap
- Elever med fysiske handicap
- Elever med socio-emotionelle handicap.

Hvis elevsammensætningen på skolen består af flere af ovennævnte målgrupper, bad vi skolelederen om at afkrydse samtlige målgrupper.

Målgruppe	Antal skoler, der har afkrydset målgruppen
Elever med svære opmærksomheds- og koncentrationsvanskeligheder (ADHD/DAMP)	35
Elever inden for spektret autisme	55
Elever med svære generelle indlæringsproblemer	51
Elever med svære læsevanskeligheder	20
Elever med hørehandicap	17
Elever med synshandicap	20
Elever med fysiske handicap	32
Elever med socio-emotionelle handicap	33

I forbindelse med besvarelsen af spørgeskemaerne er vi blevet gjort opmærksom på, at vi i vores oversigt ikke har åbnet mulighed for at afkrydse i gruppen af elever med vidtgående tale- og sprogproblemer. Flere skoleledere giver i besvarelsen også udtryk for, at målgruppen for deres skole/klasse er elever, der er ordblinde, hvorfor de ikke kender til problemer med magtanvendelse.

Takster

Det kan have betydning for skolens muligheder for at stille den rette hjælp til rådighed for eleverne (at kunne kompensere for funktionsnedsættelsen), at taksten for eleverne kan gradueres. I undersøgelsen spørger vi derfor skolelederne om taksten er den samme for samtlige elever på skolen. 76 af skolelederne svarer, at taksten er den samme, hvilket svarer til 78% af de skoler, hvor skolelederne besvarer spørgsmålet. På spørgsmålet, om taksten gradueres i forhold til elevernes funktionsnedsættelse/behov for hjælp, svarer 17 skoleledere ja til dette. Det betyder, at på 20% af skolerne, hvor skolelederne har besvaret spørgsmålet om mulighed for at graduere taksten i forhold til elevernes handicap, er dette muligt.

Er der tilknyttet en boenhed til skolen?

Inden for det sociale område er reglerne om magtanvendelse⁷ meget detaljeret. Otte ud af de 105 skoleledere, der besvarer spørgsmålet, oplyser, at der er en boenhed tilknyttet skolen.

Hvornår anvendes der magt over for eleverne?

For at få en fornemmelse af, hvad man på skolerne forstå ved begrebet magt, har vi i spørgeskemaet oplistet en række situationer og bedt skolerne tage stilling til disse.

I skemaerne nedenfor kan man se, hvilke situationer vi oplyser i spørgeskemaet, og hvad skolerne svarer. Vi beder både skolelederne og tillidsrepræsentanterne tage stilling til, om de oplysende situationer er brug af magt over for eleverne.

Besvarelse fra det samlede antal respondenter (174)		
Situation	Antal	%
Når der råbes til eleven	55	32
Når der tales højt direkte ind i ansigtet på eleven	74	43
Når eleven taler til læreren, men denne ignorerer eleven	52	30
Når læreren griber fat om eleven og rusker denne	163	94
Når læreren griber fast i eleven og flytter eleven mod dennes vilje	154	89
Når eleven fastholdes, fordi vedkommende fx skriger, råber eller lignende	151	87
Når læreren taget fat i eleven og holder dennes hoved for at få øjenkontakt	133	76
Når læreren griber løst om elevens håndled og fører eleven væk	81	47

Skoleledernes svar (106)		
Situation	Antal	%
Når der råbes til eleven	36	34
Når der tales højt direkte ind i ansigtet på eleven	45	42
Når eleven taler til læreren, men denne ignorerer eleven	32	30
Når læreren griber fat om eleven og rusker denne	98	92
Når læreren griber fast i eleven og flytter eleven mod dennes vilje	93	88
Når eleven fastholdes, fordi vedkommende fx skriger, råber eller lignende	93	88
Når læreren taget fat i eleven og holder dennes hoved for at få øjenkontakt	80	75
Når læreren griber løst om elevens håndled og fører eleven væk	47	44

Tillidsrepræsentanternes svar (68)		
Situation	Antal	%
Når der råbes til eleven	19	28
Når der tales højt direkte ind i ansigtet på eleven	29	43
Når eleven taler til læreren, men denne ignorerer eleven	20	29
Når læreren griber fat om eleven og rusker denne	65	96
Når læreren griber fast i eleven og flytter eleven mod dennes vilje	61	90
Når eleven fastholdes, fordi vedkommende fx skriger, råber eller lignende	58	85
Når læreren taget fat i eleven og holder dennes hoved for at få øjenkontakt	53	78
Når læreren griber løst om elevens håndled og fører eleven væk	34	50

Antal gange, hvor skolelederen og tillidsrepræsentanten er enige i spørgsmål om definition af magt	Begge ja	Begge nej	SL ja TR nej	SL nej TR ja
	Antal	Antal	Antal	Antal
Når der råbes til eleven	11	36	12	6
Når der tales højt direkte ind i ansigtet på eleven	21	31	8	5
Når eleven taler til læreren, men denne ignorerer eleven	12	38	8	7
Når læreren griber fat om eleven og rusker denne	58	0	3	4
Når læreren griber fast i eleven og flytter eleven mod dennes vilje	54	2	5	4
Når eleven fastholdes, fordi vedkommende fx skriger, råber eller lignende	51	3	6	5
Når læreren taget fat i eleven og holder dennes hoved for at få øjenkontakt	43	7	8	7
Når læreren griber løst om elevens håndled og fører eleven væk	20	25	7	13

Er der i hverdagen brug for at udøve magt over for eleverne?

	Ja	Nej	Ikke besvaret
Samlet antal respondenter	135	34	5
Skoleledere	83	20	3
Tillidsrepræsentanter	52	14	2

På skoleniveau viser det sig, at der ikke er den store forskel blandt skoleledere og tillidsrepræsentanter om oplevelsen af brug af magt i hverdagen. 49 tillidsrepræsentanter ud af 65 skoler, hvor vi også har et svar fra skolelederen siger ja til, at de i hverdagen oplever, at der kan være brug for at udøve magt, mens 52 skoleledere giver udtryk for det samme.

I spørgeskemaet beder vi om at få oplyst eksempler på situationer, hvor der anvendes magt i hverdagen. De fleste af eksemplerne handler om magtanvendelse i situationer, hvor skolen oplever, at eleven er til fare for sig selv eller sine omgivelser. Responden-

terne tilkendegiver ikke ved besvarelsen af dette spørgsmål, om man på anden vis kunne forhindre, at eleven forrettede skade på sig selv eller andre. At man måske af og til griber ind før tid, kan fremgå af denne besvarelse: *Når eleven er så ophidset, at det ikke er muligt at få en fornuftig dialog, og der samtidig er risiko for, at eleven kan skade sig selv eller andre, hvis man ikke griber ind.*”

Andre eksempler på beskrivelse af magtanvendelsessituationer:

”Dybest set burde det ikke være nødvendigt at skælde ud/råbe ad eleven. – Vi tror på den relations- og ressourceorienterede tilgang til eleven, hvor det positive samspil er grundlaget for positiv udvikling. Alligevel opstår der ofte afmagtssituationer for den enkelte lærer, hvor de positive og konstruktive redskaber ikke opleves at være brugbare, og hvor magtesløsheden/presset i situationen giver udtryk i skælden ud/råben til eleven.”

”Læreren leder og fordeler arbejdet og har også et sikkerhedshensyn at tage – både til den enkelte elev, men også til gruppen. Hvis en elev ikke vil være opmærksom, hvis en elev forstyrrer, og hvis en elev udøver magt, vold over for en anden elev.”

”Man prøver at stoppe en meget uhensigtsmæssig adfærd – Hvis en elev er ved at køre op, kan det være nødvendigt at føre eleven bort fra klassen. Dette kan være med til at gøre konflikten meget værre end, hvis den var blevet afviklet i klassen. Men det vil ofte påvirke klassens øvrige elever. Der er det bedre, at en elev får en ”markant magtanvendelse”, end at ”uskyldige” elever får ødelagt deres dag.”

”Hverdagen er fuld af magtudøvelse: Vi kræver, at eleverne skal sidde stille – at de skal kunne tie og vente – at de skal deltage i aktiviteter, vi ønsker, de skal deltage i – at de skal følge en meget struktureret rytme – at de undlader at slå og bide. De voksne handler her såvel verbalt og styrer med ros og eventuel udskælding. Men også fysisk ved at hente eleven, eller hindre denne i en handling ved at stå i vejen m.m. For de mindste elever sker det også, at de bæres hen til det ønskede sted.”

”Jeg opfatter alle situationer, hvor jeg får elever til at gøre noget, de ikke har lyst til eller gider som en udøvelse af magt. Uden den ville jobbet være umuligt. Magten ligger for visse elever bag respekten.”

”Når elever, der ikke forstår verbalt sprog, skal guides til eller fra en situation – Når elever skal prøve noget nyt, sættes i en ny situation, dvs. af pædagogiske grunde – Af omsorgsgrunde fx ved bleskift – for at hindre eleven i at skade sig selv eller andre.”

Er spørgsmålet om magtanvendelse et emne, der drøftes på skolen?

	Ja	Nej	Ikke besvaret
Samlet antal respondenter	154	20	0
Skoleledere	97	9	0
Tillidsrepræsentanter	57	11	0

Ser man på de enkelte skoler, er der 53 ud af 65 skoler, hvor både skolelederen og tillidsrepræsentanten er enige om, at man har haft magtanvendelsen på dagsordenen. Det vil med andre ord sige, at på 12 af de skoler, hvor vi både har modtaget besvarelse fra skolelederen og tillidsrepræsentanten, er der en forskellig opfattelse af, om man drøftede spørgsmålet om magtanvendelse på skolen.

Drøftes spørgsmålet om magtanvendelse løbende?

	Ja	Nej	Ikke besvaret
Samlet antal respondenter	109	34	31
Skoleledere	74	17	15
Tillidsrepræsentanter	35	17	16

Hvor ofte drøftes emnet ”magtanvendelse”

Samlet antal respondenter	174
Ca. hver måned	33
Ca. hvert kvartal	40
Ca. en gang om året	32
Har ikke besvaret spørgsmålet	69

Findes der retningslinjer på skolen for, hvornår der må anvendes magt over for eleverne?

	Ja	Nej	Ikke besvaret
Samlet antal respondenter	77	93	4
Skoleledere	54	51	1
Tillidsrepræsentanter	23	42	3

Ud af de 65 skoler, hvor vi både har modtaget besvarelse fra skolelederen og tillidsrepræsentanten, er der 10 skoler, hvor der ikke er overensstemmelse mellem skolelederen og tillidsrepræsentantens opfattelse af, om der findes retningslinjer for magtanvendelse på skolen. På 21 skoler svarer både skoleleder og tillidsrepræsentant ja til, at der er retningslinjer, og på 34 skoler svarer begge nej til spørgsmålet om retningslinjer.

Ud af de 77 respondenter, som svarer ja til, at der findes retningslinjer på skolen, svarer 52 respondenter, at retningslinjerne er skriftlige, og 26 respondenter svarer, at de er mundtlige.

37 af skoleledere oplyser, at retningslinjerne er skriftlige, og 19 oplyser, at retningslinjerne er mundtlige. Der er 16 tillidsrepræsentanter, der oplyser, at retningslinjerne er mundtlige, og otte tillidsrepræsentanter oplyser, at de er skriftlige.

I forbindelse med spørgsmålet om retningslinjer beder vi skolerne om at indsende eksempler på retningslinjer. Kun få skoler har gjort dette, men flere skoler har i rubrikken for spørgsmålet skrevet, at der i forbindelse med anvendelse af magt skal laves en skriftlig episodebeskrivelse, som afleveres til lederen, ligesom forældrene skal kontaktes. Flere skoler beskriver også retningslinjerne ved, at det er tale om magtanvendelse, hvis eleverne fastholdes.

En enkel skole har indsendt dette:

Eksempler på retningslinjer:

”§1. Det er ikke tilladt at anvende magt over for elever, medmindre dette sker for at forhindre barnet i at begå vold på sig selv eller andre eller materielle ting.

§ 2. Hvis en ansat finder det nødvendigt ifølge § 1 at anvende magt over for et barn, skal magtanvendelse være mindst mulig, men nødvendig.

§ 3. Ved anvendelse af magt over for en elev bør den voksne så vidt muligt sørge for, at der er andre til stede. Om muligt en anden voksen.

§ 4. Den voksne skal efter anvendelse af magt sikre sig, at barnet er bragt til ro, og at hændelsen er forsøgt umiddelbart bearbejdet sammen med barnet.

§ 5. Den voksne skal snarest muligt orientere skolens leder om det passerede. Lederen vil afgøre, hvorledes det videre forløb skal håndteres – blandt andet i forhold til barnets forældre.

Den voksne udarbejder en skriftlig redegørelse, der placeres dels i barnets journal, dels i den voksnes p-sag. Det er i NN-skolens ånd, at der altid anvendes åbenhed i tilfælde, hvor der har været anvendt magt. Over for særlige elever kan der være tale om, at leder og forældre i samarbejde med klasselærer træffer aftaler om, hvorledes magt kan anvendes.”

Er retningslinjerne anvendelige i praksis?

Ud af de 77 respondenter, der svarer, at der på skolen er retningslinjer, svarer 65 ja til, at de er anvendelige i praksis, fem svarer nej, og syv besvarer ikke spørgsmålet. Det er ganske positivt, at så mange oplever, at retningslinjerne er anvendelige i praksis.

Ud af de 54 skoleledere, der svarer ja til, at der på skolen er retningslinjer for, hvornår der må anvendes magt over for eleverne, svarer 45, at disse retningslinjer er anvendelige i praksis. Ud af de 23 tillidsrepræsentanter, er der 19, der vurderer, at skolens retningslinjer for, hvornår der må anvendes magt, er anvendelige i praksis.

Er der i det daglige virke brug for at få præciseret, hvornår der må anvendes magt over for eleverne?

	Ja	Nej	Ikke besvaret
Samlet antal respondenter	67	97	10
Skoleledere	40	60	6
Tillidsrepræsentanter	27	37	4

Hvis vi ser på de enkelte skoler, hvor vi både har besvarelsen fra skolelederen og tillidsrepræsentanten, er der 14 skoler, hvor både skolelederen og tillidsrepræsentanten er enige om, at der i det daglige virke er brug for at få præciseret reglerne, og på 27 skoler er der enighed om, at der ikke er behov for det. På 23 skoler er der ikke enighed mellem tillidsrepræsentant og skoleleder om præcisering af reglerne, og en skole har ikke besvaret spørgsmålet.

Findes der retningslinjer på skolen for, hvornår læreren skal indberette brug af magt?

	Ja	Nej	Ikke besvaret
Samlet antal respondenter	127	40	7
Skoleledere	84	18	4
Tillidsrepræsentanter	43	22	3

Ud af de 65 skoler, hvor vi både har en besvarelse fra skolelederen og tillidsrepræsentanten, er der 39 skoler, hvor skolelederen oplyser, at der er retningslinjer for indberetning af brug af magt, og hvor tillidsrepræsentanten også bekræfter dette. Der er 11 skoler, hvor skolelederen angiver, at der er retningslinjer for indberetning af brug af magt, og hvor tillidsrepræsentanten på det samme spørgsmål svarer nej. Der er en skole, hvor skolelederen oplyser, at der findes retningslinjer, men tillidsrepræsentanten besvarer ikke spørgsmålet. På en skole svarer skolelederen nej til retningslinjer, mens tillidsrepræsentanten svarer ja. Der er 9 skoler, hvor skolelederen og tillidsrepræsentanten er enige om, at der ikke er retningslinjer på skolen for, hvornår læreren skal indberette brug af magt. På 12 skoler, hvilket svarer til 18% af de 65 skoler, er der ikke den samme opfattelse blandt skolelederen og tillidsrepræsentanten om, der er retningslinjer for, hvornår læreren skal indberette brug af magt.

Mundtlige eller skriftlige retningslinjer for indberetning af brug af magt

	Mundtlige		Skriftlige	
	Ja	Nej	Ja	Nej
Skoleledere (84 svar)	23	61	70	14
Tillidsrepræsentanter (23)	15	8	7	16

Hvem skal læreren indberette til?

	Skoleleder	Amtet/kommunen	Andre
Skoleledere	84	15	17
Tillidsrepræsentanter	42	3	5

I spørgeskemaet beder vi om oplysninger på, hvem "andre" er, og her oplistedes følgende: Faglige organisationer, hver gang der er skemaer på klassen, afdelingsleder og tillidsrepræsentant, arbejdsmiljøgruppen, forældre, centerkonsulent, evt. sikkerhedsgruppen og sikkerhedskonsulenten, evt. socialmyndigheder, sagsbehandler, psykologer, Bedrifts-sundhedstjenesten og Arbejdsskadestyrelsen.

Ud af de 65 skoler, hvor vi både har en besvarelse fra skolelederen og tillidsrepræsentanten, er der 38 skoler, hvor begge respondenter sætter kryds ud for, at der findes retningslinjer for, hvornår læreren skal indberette brug af magt, og at en sådan indberetning skal finde sted til skolelederen. Der er to skoler, hvor begge angiver, at indberetningen skal finde sted til amtet/kommunen, og en skole, hvor begge angiver, at indberetningen skal finde sted til andre, som på denne skole er angivet at være forældre.

Orienteres forældrene, hvis der er anvendt magt?

	Ja	Nej	Ikke besvaret
Samlet antal respondenter	150	7	17
Skoleledere	98	3	5
Tillidsrepræsentanter	52	4	12

Ud af de 65 skoler, hvor vi både har en besvarelse fra skolelederen og tillidsrepræsentanten, er der 45 skoler, hvor skolelederen og tillidsrepræsentanten er enige om, at forældrene orienteres ved brug af magt over for eleverne. På en skole er skolelederen og

tillidsrepræsentanten enige om, at forældrene ikke orienteres, og på 16 skoler er der ikke enighed om spørgsmålet. Tre skoler har ikke besvaret spørgsmålet. Ud af de 16 skoler, hvor der ikke er enighed blandt skolelederen og tillidsrepræsentanten om spørgsmålet, er der 12 skoleledere, der oplyser, at forældrene orienteres, og på de resterende fire skoler oplyser tillidsrepræsentanten, at forældrene orienteres.

Igen her er det underligt, at der kun er enighed om spørgsmålet på 46 ud af de 63 skoler, som har besvaret spørgsmålet om forældrene orienteres ved brug af magt over for eleverne. Det vil sige, at på 17 (27%) af de 63 skoler, som har besvaret spørgsmålet, er der ikke enighed blandt skolelederen og tillidsrepræsentanten om proceduren for indberetning over for forældrene.

Hvad gør skolelederen /amtet eller andre ved indberetningerne?

På spørgsmålet om, hvad lederen gør ved indberetningerne, er det gennemgående træk, at disse arkiveres i elevsagen, og på nogle skoler skrives der også en bemærkning i den ansattes sag. Mange steder orienteres forældrene om magtanvendelsen eller om hændelsen. Mange af skolelederne giver udtryk for, at det er lidt forskelligt, hvad der sker med indberetningen, da det afhænger af karakteren af hændelsen – ”Hvis eleven er blevet taget i armen, orienteres jeg blot, hvis situationen er mere alvorlig, underrettes forældrene skriftligt eller mundtligt.” Nogle skoleledere drøfter hændelsesforløbet med læreren – var magtanvendelsen nødvendig/forsvarlig, og hvordan andre metoder eventuelt kunne mindste magtanvendelsen - andre steder diskuteres sagen på ledelsesniveau og/eller med sikkerhedsrepræsentanten. Af andre bemærkninger kan nævnes:

- Lærer af vores erfaringer for at kunne undgå det senere. Registreringen skal bruges pædagogisk for at undgå de situationer, hvor de opstår. Arbejder med rammer og pædagogiske tiltag i forhold til forebyggelse af brugen af magt. Vurderer, om der skal ske forandringer i forhold til pædagogisk praksis, er der tale om et ”mønster”.
- Forvaltningens jurister/pædagogiske konsulent vurderer, om der er handlet ok .
- Skemaerne gøres op en/to gange om året til amtet/kommunens konsulent.
- Skolelederen sikrer, at medarbejderen får den eventuelle nødvendige hjælp. Har personalet været udsat, sendes indberetningen til Arbejdsskadestyrelsen.
- Bruger indberetningerne til at omplacere fejlanbragte børn.

Hvor mange gange i skoleårene 2000-2003 har der fundet indberetninger sted?

Skoleåret 2000-2001 (Besvaret af 82 skoleledere)

	Antal gange
Under 5 gange	51
Mellem 5-10 gange	16
Mellem 10-20 gange	4
Mellem 20-50 gange	7
Over 50 gange	4

Skoleåret 2001-2002 (Besvaret af 81 skoleledere)

	Antal gange
Under 5 gange	51
Mellem 5-10 gange	17
Mellem 10-20 gange	4
Mellem 20-50 gange	6
Over 50 gange	3

Skoleåret 2002-2003 (Besvaret af 88 skoleledere)

	Antal gange
Under 5 gange	52
Mellem 5-10 gange	17
Mellem 10-20 gange	4
Mellem 20-50 gange	13
Over 50 gange	2

Det er vores indtryk af besvarelsene, at disse opgørelser ikke kan bruges som grundlag for en analyse. Der er for mange tegn på skønsmæssige overslag, som kan betyde, at et resultat på disse spørgsmål ville give et forkert indtryk af virkeligheden på skolerne. Derfor har vi vurderet, at vi desværre må lade spørgsmålene udgå af undersøgelsen.

Har der fundet aktioner sted over for lærere, der har anvendt magt?

	Ja	Nej	Ikke besvaret
Samlet antal respondenter	26	145	3
Skoleledere	17	88	1
Tillidsrepræsentanter	9	57	2

Vi har bedt skolelederne og tillidsrepræsentanterne selv definere, hvad de mener med ”sanktioner”, ved at give os nogle eksempler på, hvad det kunne være.

Her nævner en del skoleledere mundtlige og skriftlige påtaler, samt tjenstlige samtaler. Afskedigelse, eller advarsler om afskedigelse, er også nævnt. Samtaler om pædagogiske tiltag og påbud om at ændre adfærd/holdning, samt forflytning til andre opgaver. Omtale i personalesagen.

Tillidsrepræsentanternes eksempler på sanktioner er meget lig skoleledernes. I to forskellige tilfælde (en skoleleder og en tillidsrepræsentant – fra forskellige skoler) har anledningen til sanktionen handlet om lærerens brug af skæld ud eller grimt sprog.

Hvis der har været anvendt magt over for en elev, hvad sker der så ud over eventuelle indberetninger?

Vi har stillet en række muligheder op, som der skulle svares ja eller nej til, og derudover givet mulighed for, at der i besvarelsen kan nævnes eksempler på andre initiativer, der tages i anledning af magtanvendelse.

Hvad sker der ud over eventuelle indberetninger, hvis der har været anvendt magt over for en elev?	Skoleledere af 106	Tillidsrepræsentanter af 68	Forskel i svarene fra 65 skoler
A. Situationen tages op på det kommende lærermøde	30%	32%	31%
B. Situationen tages op på det pædagogiske rådsmøde	20%	22%	22%
C. Situationen tales igennem med en overordnet	83%	82%	17%
D. Situationen tages op på et team/gruppemøde	89%	90%	18%
E. Situationen tales igennem med en kollega	79%	84%	25%
F. Situationen tages op på et skolebestyrelsesmøde	14%	13%	18%
G. Det arbejdes med situationen for at undgå lignende situationer i fremtiden	93%	88%	17%
H. Indgår supervision (med andre end ovennævnte persongrupper) efter anvendelse af magt over for en elev?	61%	50%	26%

Ud over disse ja/nej-spørgsmål har vi bedt skolerne give eksempler på, hvad der sker ud over indberetninger i tilfælde af magtanvendelse. Disse eksempler er meget individuelle og har ikke en fælles linje, bortset fra, at der er fokus på krisehjælp og hjælp til at undgå tilsvarende situationer i fremtiden:

- Samtale med en psykolog nævnes som en mulighed, både for sig selv og som uddybning af svar på spørgsmål H, om der foregår supervision med andre end overordnet eller kollega.
- Der nævnes også krisehjælp, ambulancetjeneste, inddragelse af bedriftssundhedstjenesten eller Falck.
- Inddragelse af forskellige fora på skolen, herunder nævnes sikkerhedsudvalget, pædagogisk rådsmøde, teammøder og skolebestyrelsen.
- Nogle gør særskilt opmærksom på, at der findes krisehjælp til lærerne, men at eleverne også kan have brug for hjælp til at komme videre. En skoleleder siger, at der gives psykologhjælp til barnet og eventuel krisehjælp til den voksne.
- Andre nævner supervision, som noget der bruges i relation til magtanvendelse.

En skoleleder nævner kurser for personalegrupper i blandt andet voldsforebyggelse. En anden har et ønske om, at skolen får indarbejdet gode rutiner ”til varetagelse af medarbejdere, til pædagogisk udvikling, til varetagelse af eleverne.”

En skoleleder oplyser, at ”der gives supervision i de personalegrupper, som arbejder med udadreagerende elever. Der er givet kurser i konflikthåndtering og i fastholdelse.”

Føler respondenterne, at der er et beredskab på skolen, hvor der er mulighed for at tale om de situationer, hvor der anvendes magt?

	Ja	Nej	Ikke besvaret
Samlet antal respondenter	150	20	4
Skoleledere	95	9	2
Tillidsrepræsentanter	55	11	2

Hvis man sammenholder besvarelsene fra de 65 skoler, hvor vi både har en besvarelse fra skolelederen og tillidsrepræsentanten, viser det sig, at på 52 skoler er skoleleder og tillidsrepræsentant enige om, at der findes et beredskab. På 11 skoler svares der forskelligt. Her er tendensen, at det er skolelederne, der i højere grad mener beredskabet findes.

Kunne man undgå episoder, som man i dag vil betegne som magtanvendelse over for eleverne, hvis lærerne var bedre uddannede til at forebygge de ”kritiske” situationer?

	Ja	Nej	Ikke besvaret
Samlet antal respondenter	113	46	15
Skoleledere	68	29	9
Tillidsrepræsentanter	45	17	6

Af de 68 skoleledere, som mente, at der kunne undgås magtsituationer, hvis lærerne var bedre uddannede, svarer 34, at skolen ikke har tilstrækkelige midler til at uddanne lærerne. 24 skoleledere mener, at skolen har de tilstrækkelige midler, og ni skoleledere har ikke besvaret spørgsmålet.

Ud af de 45 tillidsrepræsentanter, som mener, at mere uddannelse kunne forebygge magtanvendelse, har 21 svaret, at skolerne ikke har tilstrækkelige midler til at tilbyde lærerne undervisningen. 13 mener, at skolen har de tilstrækkelige midler, og 11 har ikke besvaret spørgsmålet.

På de 65 skoler, hvor både skoleleder og tillidsrepræsentant har besvaret skemaet, er der på 34 skoler enighed om, at uddannelse kunne medvirke til mindre behov for magtanvendelse, mens skoleleder og tillidsrepræsentant på 10 skoler er enige om, at det ikke er tilfældet. Blandt de 34 skoler, hvor der er enighed om, at uddannelse kunne føre til mindre behov for magtanvendelse, er der 15 skoler, hvor tillidsrepræsentant og skoleleder ikke er enige om, skolen har tilstrækkelige midler til at dække behovet. På ni skoler mener skolelederen, at der er tilstrækkelige midler, mens tillidsrepræsentanten har svaret nej eller blank, mens på det seks skoler er omvendt.

Udfyldes der ”riv og kradsskemaer”?

	Ja	Nej	Ikke besvaret
Samlet antal respondenter	111	58	5
Skoleledere	68	37	1
Tillidsrepræsentanter	43	21	4

Bliver der med udgangspunkt i ”riv og kradsskemaerne” foretaget ændringer i forhold til den enkelte elev, hvis det viser sig, at den samme elev flere gange medvirker til, at læreren kommer til skade?

	Ja	Nej	Ikke besvaret
Skoleledere (68 svar)	60	5	3
Tillidsrepræsentanter (43 svar)	36	2	5

Som eksempler på, hvilke ændringer der er foretaget, oplyses følgende:

- Lærerskift, klasseskift, skoleskift, holddeling, enetimer, lokalefordeling, flere pauser, tydeligere struktur, ændre pædagogiske strategier, etablering af fælles pædagogik, forventninger til eleven tydeliggøres, aftaler om acceptabel adfærd og acceptable udveje, ændring af personalesammensætning, skemaændringer, bortvisning.
- Behandling/udredning, psykolog/psykiater (medicin), SSP eller anden hjælp/rådgivning, ekstra ressourcer, møde med boafdeling, supervision til tackling af eleven, bred orientering om fx forholdsregler i frikvarterer, orientering af forældre, samtale med eleven, inddragelse af amtets konsulent.
- Overvejelser om, hvilke tunge/skarpe/spidse genstande der er i elevens nærhed, opmærksomhed på betydningen af mellem-personelle relationer, lyde osv., opmærksomhed på lys og lyd generelt.
- Individuel vurdering, forebyggelse af situationer, regulering af adfærd og kontaktformer, den pædagogiske situation tages op til drøftelse og eventuel revision, rutiner bliver lavet, hvis der er et mønster i episoderne, lettelse af elevens stress.

Tre skoleledere har nævnt videoovervågning, som en mulighed til at analysere samspillet med eleven. På en skole har det konkret givet observationer, der har medført ændringer i personalets håndtering af eleven.

To skoleledere nævner, at skader på personale anmeldes til skolens sikkerhedsudvalg

Tillidsrepræsentanterne nævner stort set de samme foranstaltninger.

Yderligere bemærkninger til undersøgelsen, som respondenterne mener kan være nyttige at kende

Her nævnes blandt andet:

- Undersøgelsen har medført, at det bliver taget op som tema på fællesmøder mellem pædagoger og lærere.
- Eleverne er blandt de allersværest handicappede inden for autismespektret, og mange har sindslidelser oveni. Derfor er det en daglig foreteelse at anvende en mild form for magt for at undgå skader på eleven selv, andre elever eller personalet.
- Fastholdelse kan i nogle situationer skabe tryghed for eleven.
- Arbejdsskadestyrelsen anerkender kun arbejdsskade, hvis læreren er syg dagen efter – selvom det ofte ikke lige er dagen efter, at reaktionen kommer for en lærer.
- Det er ofte ikke-bevidst, når eleverne handler voldsomt. Der gives information til forældrene i mange situationer - også ved meget mild magtanvendelse, fordi

eleverne ikke selv vil kunne fortælle, hvad der er sket, men jo kan reagere på det, når de kommer hjem. Skolen har elever med infantil autisme.

- Spørgsmålene er ikke relevante for en klasserække for ordblinde med seks elever i hver klasse.
- Et ømt emne, som skolen har forsøgt at legalisere ved at tale åbent om det med fokus på, hvordan det kan undgås i fremtiden. Det er vigtigt, det ikke handler om lærerens inkompetence.
- Svært at besvare, fordi der ikke gradueres mellem magtmidler. Hvis flytning af en elev er magt, er det jo ikke det samme som, at der skal ske indberetning mv.
- Det er et område, der løbende skal tages op – især gråzonerne – hvad er magtanvendelse.
- Ofte vælger vi at flytte de andre elever fra den elev, som fx er truende eller aggressiv. På den måde får eleven lov til at rase ud i fred.
- Vigtigt, at der er afsat tid og strukturer for at kunne drøfte voldsomme episoder igennem mellem personalet, som har med særligt krævende elever at gøre.
- Der er brug for en belysning af baggrunden for stigende voldsomme udtryksformer fra flere børn og unge. Hvilken rolle spiller forældre, skole, medier, kammerater?
- Der er udarbejdet en plan for løbende forebyggende tiltag, der har til formål at reducere magtanvendelse til et absolut minimum, og at ruste personalet til at kunne håndtere konfrontationer, som kan ende i at udløse magtanvendelse. Der til kommer retningslinjer for, når personalet udsættes for vold og en instruks i håndtering af sager med seksuelle overgreb.
- Emnet er meget svært at håndtere. Der foregår sikkert mange små episoder, man ikke hører om som skoleleder. Det forebyggende arbejde bør omfatte mange informationer til alle, jævnlige drøftelser af, hvad der er tilladeligt, og hvordan man skal forholde sig i forskellige situationer, åbenhed i hele systemet, så man taler med hinanden om de forskellige situationer, og mulighed for at samtale med ledelsen, når der er brug for det. Men det er stadigvæk ikke altid, hverdagen opfylder kravene.
- Vi har fokus på lærernes afmagtssituationer og vil fremover bruge meget mere tid og ressourcer på at udvikle den enkelte lærers redskaber i samværet med eleven. Alle skoler burde bruge dette som et led i rummelighedsdebatten.
- Oplever, at eleverne anvender magt i langt flere tilfælde end personalet i konfliktsituationer. 200 indberetninger om året af arbejdsskade eller ”tilløb” til arbejdsskade. Pædagogerne i fritidsordningen forstår ikke, at skoleområdet skal kunne klare sig uden magtanvendelsesregler, som de findes på det sociale område. I folkeskolen er fysisk kontakt som udgangspunkt ikke tilladt. På en specialskole er fysisk kontakt uundgåelig. Men det er ofte den fysiske nærhed, som fører til konflikter. Vi har en del elever, som har brug for mærkbar og trygheds-skabende kontakt. Personalet må derfor ofte holde hånd eller på anden måde være ganske tæt på eleverne. I nogle tilfælde blandt andet også for at lede eleven bort fra konfliktfulde situationer.

Der er derudover en del generelle kommentarer, som udtrykker tilfredshed og glæde over, at emnet tages op.

Og en del generelle kommentarer, som udtrykker utilfredshed med spørgeskemaet og undersøgelsens metode, fordi spørgsmålene er meget unuancerede og ikke entydige.

Litteratur:

Lærerruddannelsen, 2003, Danmarks Evalueringsinstitut

Handicaplære – en undersøgelse af handicapdimensionen i seminarier og CVU's læreruddannelse, 2004, CLH

Bekendtgørelse nr. 620 af 21. juni 2001 om magtanvendelse m.v. i døgninstitutioner for børn og unge og i opholdssteder for børn og unge for flere end fire personer

Bekendtgørelse nr. 27 af 12. januar 1995 om foranstaltninger til fremme af god ro og orden i folkeskolen

Vejledning nr. 14 af 12. januar 1995 om foranstaltninger til fremme af god ro og orden

Bekendtgørelse nr. 708 af 29. juni 2004 af lov om social service

Vejledning nr. 5 af 5. januar 2004 om magtanvendelse og andre indgreb i selvbestemmelsesretten over for voksne, herunder pædagogiske principper (Lov om social service § 67 a og kapitel 21)

Rapport fra udvalget om psykisk handicappedes retssikkerhed, 1998, Socialministeriet

www.uvm.dk

¹ Specialskole for døve og hørehæmmede elever. Nogle elever har også andre funktionsnedsættelser.

² Bekendtgørelse nr. 27 af 12. januar 1995 om foranstaltninger til fremme af god orden i folkeskolen

³ Bekendtgørelse nr. 620 af 21/6/2001 om magtanvendelse m.v. i døgninstitutioner for børn og unge og i opholdssteder for børn og unge for flere end 4 personer.

⁴ Bekendtgørelse nr. 27 af 12. januar 1995 om foranstaltninger til fremme af god orden i folkeskolen

⁵ Center for Videregående Uddannelse udbyder professionsrettede videregående uddannelser til og med professionsbachelorniveau og videreuddannelse til og med diplomniveau efter undervisningsministerens nærmere bestemmelse. Et CVU udbyder endvidere efteruddannelse i tilknytning hertil. CVU's opgave er at styrke de professionsrettede videregående uddannelser, særlig de mellemlange videregående uddannelser og efter- og videreuddannelse i tilknytning hertil. Centrene skal samtidig fungere som udviklings- og videncentre inden for de fagområder, hvor de udbyder uddannelse. Mange CVU'er udbyder lærer- og/eller pædagoguddannelser samt dertil knyttet efteruddannelse.

(Fra lov om Centre for Videregående Uddannelse og andre selvejende institutioner for videregående uddannelser m.v.).

⁶ Alle amter samt Bornholms Regionskommune og Frederiksberg og Københavns Kommuner skal have et center for undervisningsmidler. Centrene for undervisningsmidler skal:

- omfatte en samling af undervisningsmidler beregnet til udlån til undervisningsinstitutionerne i amtet
- sørge for information og yde rådgivning og vejledning til lærere m.fl. i amtet om undervisningsmidler og deres anvendelse, og
- yde bistand til lærere i amtet ved fremstilling af undervisningsmidler til eget brug.

Centrene for undervisningsmidler kan blandt andet udbyde kursusvirksomhed over for undervisningsinstitutioner m.fl. og pædagogisk og teknisk rådgivning og vejledning til undervisningsinstitutionernes brug af elektroniske net.

(Fra lov om centre for undervisningsmidler).

⁷ Bekendtgørelse nr. 620 af 21. juni 2001 om magtanvendelse m.v. i døgninstitutioner for børn og unge i opholdssteder for børn og unge for flere end fire personer